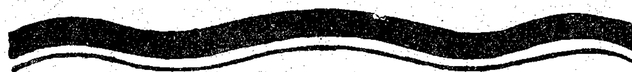
ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ
КАЛИНИ

1929

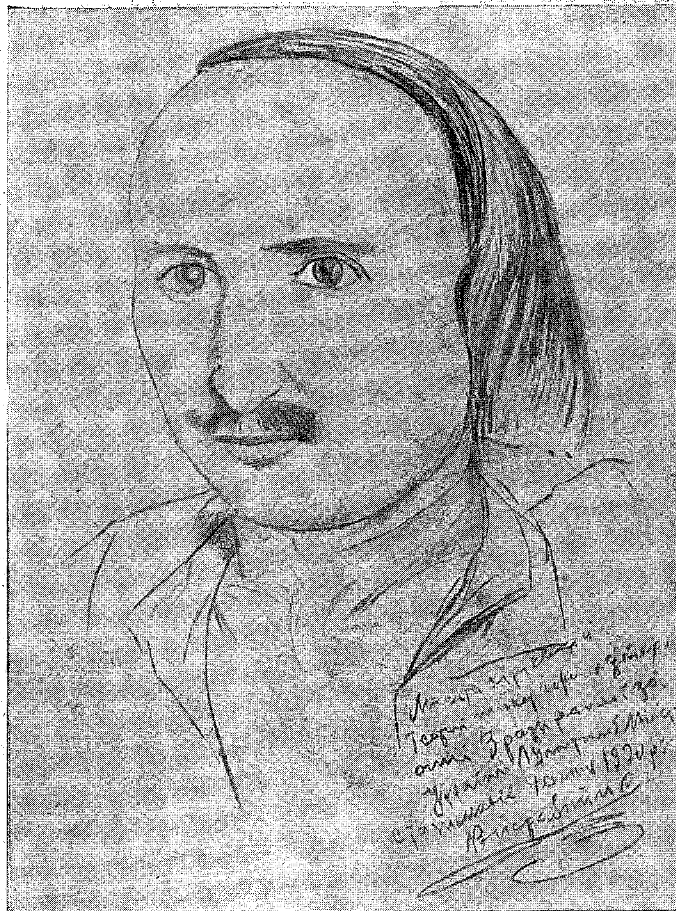
I

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

1. Річник

ЧИСЛО 1. * ЖОВТЕНЬ * 1929

Микита Кирієвський
козак I. сотні полку Чорних Запоріжців Армії У. Н. Р.,
3 рази ранений.
Рис. *В. Перебийніс 1920. р.* Оригінал в збірках Н.Т.Ш

* * *

Прогуділа хуртовина
над полями
Та заплакала калина
ягідками.

Як не плакати калині,
нежуриться,
Розкидає по долині
вітер листя.

Не лиш листя, а й намисто
дорогеє,
Ще й сміється люто, злисто
він із неї.

Не журися, безнадійно
не хиляйся,
Весни Божої спокійно
дожидайся!

Ще здорова й не безплідна
ти в корінню,
Й корінишся в землі рідній,
не в камінню.

Загоготе грім над світом
пророчисто,
І вберешся білим цвітом,
свіжим листом.

Прийдуть ночі, ясні, сині —
весняниї,
Заспівають на калині
солові.

Вийде хлопець і дівчина
під калину
І буде їм ніч, як днина
в ту годину.

І буде їм світ, як казка
гарна дуже,
Бо життя — це Божа ласка
милий друже!

* * *

Не журися, безнадійно
не хиляйся,
Весни Божої спокійно
дожидайся.

Б. Л.

Від Редакції

Видавання нашого журналу стало вимогою часу і не тільки часу, але й бажанням широких кругів читачів Видавництва „Червона Калина“.

Та наше Видавництво довго зволікало з видаванням такого журналу, не маючи певности, чи зможе побороти всі труднощі, звязані з теперішними обставинами, зокрема, чи зможе придбати потрібну кількість передплатників при теперішньому розрості всіх інших українських періодичних видавництв.

А всежтаки Видавництво „Червона Калина“ зважилося сміливо ступити ще один крок вперед з певною вірою, що новий цей журнал стрінеться з такою самою прихльністю та попитом, як мають всі видання „Червоної Калини“.

Метою нашого журналу є розбуджувати та плекати пошану до нашого історичного минулого, закріплювати традиції, зберігати друком історичні матеріяли, якими можнаби покористуватися у майбутньому нашій історіографії.

Богато цінних памяток, документів, які моглиб висвітлити неодну темну сторінку з історії нашого минулого, досі ніде неопублікованих, марнується у приватних руках, а марнуються вони тільки завдяки байдужости нашого громадянства та малому зацікавленню тими справами.

І якраз завданням нашого журнлу буде розбудити оце зацікавлення і пієтизм до історії, зокрема заохотити його до збирання тих цінних памяток, щоби дорогою публікації можна було виявити їх на світ божий та бодай друком зберегти від заглади. При тому будемо присвячувати деякі сторінки нашого журналу також для заміток із сучасного народнього побуту та дослідів над старовиною.

Досі рямці Вид. „Червона Калина“ були замалі і не вистарчали на поміщування тих всіх публікацій та матеріялів, які поступінно напливали, а одинокий Календар Альманах „Червоної Калини“, що появляється раз у рік не міг навіть частинно заспокоїти всіх тих вимог у сповнюванню цього важного завдання, яке поставило собі Вид. „Червона Калина“. Історичні повісти, спомини з минулого, які появлялися черговими випусками, не обхоплювали в цілости програми видавництва і далеко не заспокоювали вимог членів видавничої кооперативи, що в міру розвитку „Червоної Калини“ ставили до Управи все то більші, хоча й оправдані, побажання.

Випускаємо це число з повною вірою, що українське громадянство прийме цей журнал щиро й вирозуміло. Будемо старатись редаґувати його популярно та зробити його доступним для широких мас.

При цій нагоді просимо всіх прихильників нашого Видавництва дати нам моральну підтримку, зєднувати передплатників та надсилати свої спомини, історичні записки, документи, світлини і всі інші писані та ілюстративні матеріяли.

Українська артилєрія у Львові

1—21. XI. 1918 р.

Написав *І. Фенців.*

В хвилі розпаду Австрії ми ще не мали української артилєрії. Всі були так захоплені перениманням влади в столиці і по повітах, що й не було кому за це подумати. Памятного дня 1. листопада настрій українського населення столиці князя Льва був незвичайно піднесений. Несподіванка переходила усі найсміливіші мрії. Наші вартові по вулицях, українські прапори на ратуші, Українці перебрали намісництво, в столиці лад.

Так було першого дня. Тимчасом Поляки почали потайки гуртуватися, вести наради, громадити зброю. Тоді на місті появилися громади міського шумовиння, що удаючи українські стійки, українською мовою здержували вечером по бічних вулицях прохожих горожан та переводили ревізію, шукаючи за зброєю а при тім розброювали з годинників і платні, яку ще майже всюди виплачено по урядах. Небезпечним стало виходити смерком на вулицю. Почали також тут і там падати стріли на вартових, відтак стріли стійок на пострах.

Українська гармата на Високім Замку.

Ранком рознеслися вже нові чутки. На Академічній площі убито українського вартового. А в білий день на Академічній вулиці вбито одного медика Українця, що йшов в товаристві двох панночок і держав в руці набитий револьвер, а занятий розмовою з товаришками не спамятався, як якийсь панок вхопив його револьвер, спрямував в груди і повалив неуважного на землю. Другого дня вже небезпечно стало ходити по вулицях. Бо зза углів або вікон сутеринів та піддаш падали безнастанно револьверові та крісові стріли. І так помалу-помалу розпалювалася пекольна боротьба між Поляками і Українцями у Львові.

Як Полякам так й Українцям наспіли правильні відділи на підмогу і боротьба в переулках, домах, городах закипіла сильно, загреміла безнастанним монотонним лопотом крісів, скорострілів та зривами ручних ґранатів. Гармат ще тоді не було.

Другого листопада прийшла чутка, що в Тернополі розоружили Українці батерію $^{2}/_{59}$, а щойно 4-го виправлено з Народного Дому у Львові поручника С. по гармати до Березовиці коло Тернополя. Він вибрався з четарем Л. пішки з двірця Підзамче до Красного, бо годі було дістати паровоза, а головний двірець, де було до 300 паровозів, вже був в руках Поляків. Якраз наспіли тоді Українські Січові Стрільці до Львова з сотнею мінометів і за обома висланниками гарматчиками йшов весь час дороги гомін та клекіт боротьби, який нічю переймав грозою околичні села. Від часу до часу чути було грізні баси мінових зривів та ручних ґранатів.

Українські селяне підвозили харчі нашому війську: капусту, бараболю, хліб, сало, збіже. Це все віддавали переважно даром у військові склади та по харчівнях, а полеві кухні варили безнастанно у ратуші, та в Народнім Домі, то по казармах, де були українські станиці.

За той час виправлено також з Золочева якогось підхорунжого У.С.С. за гарматами до Тернополя. Він, подибавши вози з гарматами, на прихапці причепив їх до паровоза і привіз до Золочева, де їх застали оба висланники зі Львова.

Затвори гармат, а були це 10 цм. гавбиці, були порозкладані а ціле вивінування, телефонні прибори й оптичний весь матеріял батерії остав десь у Березовиці чи де там. Не було навіть ні упряжи ні коней. В Золочеві зголосилося 20 добровольців на гарматчиків. Дня 5-го листопада 1919 заложено гарматній кіш в Золочеві зі справником Сок. Убрано новобранців і приміщено в казармах 80 п. п. Поскладано затвори, намащено і вичищено гармати. Було їх 5, одна дещо несправна. Одну з тих гармат зараз в моїй присутности виправлено у Львів без коней і без обслуги. При осталих 4 почався вишкіл нових гарматчиків. В день опісля вислано до Львова ще одну гармату. Тимчасом наспіли вже також 2 гармати зі Стрия і їх уставлено на Високім Замку у Львові. Амуніцію найдено в Ожидові щось 22 возів і з Високого Замку почали грати перші українські гармати під командою чет. П. від 7. а найпізніше 8. листопада.

За три дні вишколено при коші в Золочеві обслугу на 3 гавбиці. Найшовся один десятник з Ременова, справдішний гарматчик з австрійської армії. Його приділено справником цеї батерії. Під командою поручника С. та батерійного старшини четара Л. виїхала на Львів перша українська батерія зі Золочева, зложена з 2-ох гавбиць без коней, з двома возами амуніції під охороною 40 стрільців. При золочівськім коші остав справник С., що властиво не був арти-

леристом і недужий четар Кар. з одною несправною гарматою.

Досвіта 11. листопада станули ми на Підзамчу з цими двома гавбицями. В нічній перестрілці ранено в ногу якогось стрільця з охорони наших гармат. Відтак перевезено нас на Личаківський двірець, де вантажено гармати. Якраз наспіли коні з театинських казарм і перевезли гармати на Високий Замок.

На терасі Високого Замку вибрали наші для гармат відповідні становища, попри них навезли гори стріловини і дня 11. XI. коло 7. год рано почалася сильніша українська бомбардація Львова, а саме частин занятих Поляками. Прицілом впрост, бо ворожа артилерія боялася відповідати, приневолили наші цільними поцілами до мовчанки ще попередного дня кілька польських легких гармат, що стояли на площі св. Юра і на Гицлівській Горі. Українська артилерія поцілила рівнож вежу костела Єлисавети, де були полькі скорострілі. До полудня 11. листопада перелетіло над вежами і дахами города Льва майже 300 стрілів української батерії з Високого Замку, а незабаром заграли ще на вулиці Зеленій з гори св. Яцка 2 наші стрийські гавбиці, що прибули з Сихова і з горбів Цитаделі 3 полеві канони пор. Кр.

Нашим гарматчикам серця росли, як стрільці хвалили: „Скорше поцілиш гарматою, як з кріса". Воно й справді було так. Бо прицілом впрост не було великої штуки відразу попасти там, де треба, а віддаль оцінювали на око старі гарматні вовки.

За весь час боротьби у Львові стріляло 8 українських гавбиць і 3 полеві канони 8 цм. Команду над усіма мав пор. С. Йому підчинені були чет. П. і Л. хорунжий К. і підхор. Мель. Поручника Кр. вислано у Стрий по нову батерію.

Телефонних получень не було ніяких, бо бракувало полевих стацій. Одиноким стінним апаратом в каварні на Замковій площі говорилося через Ратуш з Народним Домом. Ратуш кликали ми „Рим", а Високий Замок „Загреб".

Вечером здержувано гарматній вогонь, щоби не зрадити позицій. За дня безнастаннно свистіли крісові стріли, бо вороги старалися всіми способами доскулити невигідним для них українським гарматам. Обслуга і старшина П. ночували на Замку в ресторані і в хаті огородника. Харч приносили їм з казармів при вулиці Курковій. Команданти сходилися нічю до Нар. Дому для взаїмного порозуміння і обговорення плянів на завтрішній день. Якраз прибув тоді відділ Наддніпрянців з отам. Долудом. Обговорено нічю плян їх наступу на Замарстинів і Клепарів. На другий день по гарматнім підготовленні взяли вони славно при співділанні нашої сотні цілий Замарстинів і часть Клепарова. Однак тому, що умовлені ракетні знаки завели, треба було дальшої підмоги гармат зречися, аби не попасти в своїх. Хоча не раз бачилося з гори розстрільну як на тарелі, та годі було визнатися, чи це Українці чи Поляки.

Всі входи і виходи на Високім Замку були обставлені стійками, а на кінці приміщено скоростріл. Мимо цього однак появлялись в батерії за дня наші громадяне подивитися з цікавости, як грають „наші" гармати. Приходили також ранені стрільці, обвинені бандажами, деякі з цілими масками на лиці. Постоювали, аби послухати страшної музики гармат. Усі захоплені одушевленням. Кожний хоче знати куда якраз піде стріл, аби його особисто слідити, аби побачити хмарку його зриву та почути відгук розірваного стрільна. Якраз батерія обстрілювала Гицлівську гору і деякі обєкти за Янівським цвинтарем. Саме попав стріл в якусь цегольню праворуч кладовища і виполошив звідтам до 40 Поляків. З куряви, що заклубилася, висипались небожата і пішли в розтіч. Але в цей мент пішли їм на зустріч два стріли „одинцем". Всі глядачі бачили як на долоні, як польські вояки розкочилися по ярах, дехто до землі приляг та хильцем ровами, ярами утікав. Обслуга сама по кожнім відпалі вибігала на край дерев, щоби доглянути, як пішов стріл і які наслідки поцілу. В цей спосіб з охотників виробилися невдовзі завзяті гарматчики, що звикли вже до гуку і лиш деколи заставляли пальцями вуха.

Однак невдовзі скінчилося це свобідне і невязане положення. Над нами почулися знані нам звуки гарматніх стрілен і дві хмарки зриву зависли над головами. По підніжю кінця Високого Замку посипало мов горохом. Це нас шукають ворожі гармати. Видно, що Полякам прибула підмога в батеріях. За хвилю знову два стріли і ще два і ще. Одна ґраната попала навіть недалеко підтоки (ляфети) першої гавбиці, але не заподіяла нічого. Ми здержали вогонь, аби підхопити, звідки падають стріли. Поховались за дерева і слідимо, чи стріли йдуть з городецького передмістя, чи з поза Гицлівської гори. Були це стріли легкого зразку мабуть з російських або гірських німецьких гармат. Це не те, що з наших гавбиць. По кільканацяти стрілах замовкли польські гармати. Ми обідали а мабуть і вони також.

По обіді дали ми 3 гуртові вистріли для погрози чи привітання польських делеґатів, що приїхали до наших на переговори. Ціль переговорів: завішення зброї для похоронення трупів, а потайки мабуть на підготовлення нових підмог та скріплення фронту.

На моє предложення, щоби часть гармат розмістити так, аби вони могли стріляти бічним прицілом, рішила Нач. Кмда (полковник Стефанів) перевести нічю з 16 на 17-го листопада 4 гавбиці на Личаків. Бо на Високім Замку, що має обмежену свободу стрілу не добре мати цілу артилерію сконцентровану.

Тому наставав я на зміну позиції і винайшов закрите становище поза двірцем Личакова поміж провалами Кайзервальду. На разі перевезено 4 гавбиці на рампу Личаківського двірця, а на Високім Замку остало 2 з чет. П., що мали все ще маркувати стрілами 6-ти гарматну батерію.

Цього дня по полудні стріляли ми з двірцевої рампи на Личакові на Кадетську школу, де наші мали наступати. Саме тоді приходилось мені стріляти понад каменицю, де живе моя рідня. Дивне чуття ворушить тоді чоловіком. А нуж попаде стріл 200 м. коротше. Волос стає дубом, якби так яка неточність прицілу або промах в оцінці віддалі. Підходить до мене десятник Б. „Пане поручнику! це буде з карти мірник 36 або 38". Краще взяти дві сотки більше від оціненої віддалі, щоби не попали в моїх.

„Ні, ні, хлопці! Ставте 40 наставка 41 стріл" звучить моя команда. „Старанний приціл! Готове! Пали!" Під хмарами загуркотів стріл, а на обрію повисла хмарка якраз у самого дахового скапу Кадетської школи. Чудово! Перша чета 3 стріли одинцем! І понеслося ще 6 стрілів. Відтак застановлено вогонь, бо вилетна полумінь давала смерком за велику луну, а не хотіли ми зраджувати ще не затягнених нових позицій.

Вранці заточено гармати на нові токовиска. Обслугу приміщено в уланських казармах біля рогачки.

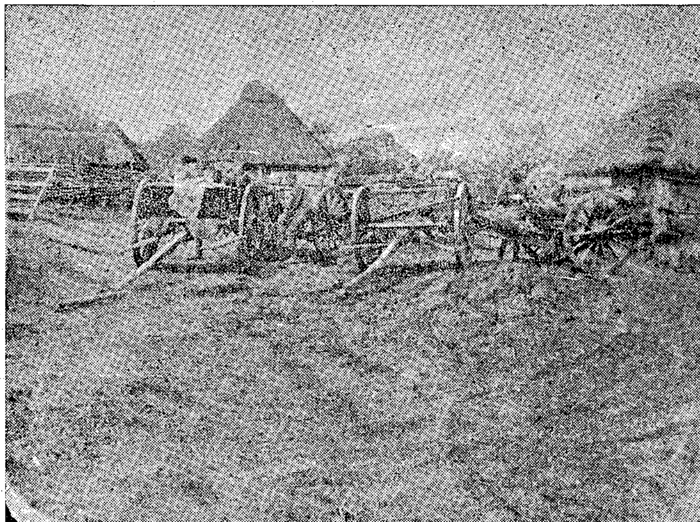
Справлення дул гармат перевів я при помочі малої магнетної коробки, що її роздобув у котрогось десятника і невдовзі стояли виміренi дула на Головний Двірець, в напрямкові сходу з бічним прицілком північ.

За той час оставші дві гармати на Високім Замку били черговими випалами, аби замилити ворога, що там стріляє все ще 6 гармат.

Коли наш наступ на Стрийський парк, підпомаганий з вулиці Зеленої і з цитаделі, не повівся як слід, а Поляки посунулися аж до гори св. Яцка на Зеленій, прибудо звідтам ще дві гарматі на Личаків. Їх уставлено ліворуч уланських казармів. Саме тоді оголошено завішення зброї на 3 дні, підписане Букшованим і від Поляків Делярошем. Ми надіялися, що за цей час прийде нам яка підмога в піхоті. — Сам Василь Вишиваний їде з дивізією — говорили чутки. І буде чим скіпити ліве крило, а перемучених оборонців решти фронту бодай частинами зміняти. Тимчасом прийшла підмога, та не нам, а Полякам.

Безнастанна боротьба відбилася на декому з наших перемученням і обезсиленням. Завішення зброї дало нагоду до частих зголошень за коротк**о**ю відпусткою, аби побачити свою хату, змінити білля, тощо.

До поодиноких боєвих частин прибули з дарунками висланники Народньої Ради та виголошували палкі промови. Однак мимо цього переловлювано що днини на броварі Ґрунда по кілька людей, котрі з лівого крила а навіть з Головної почти ішли навантажені добром побачитись хто з братом, хто з сестрою до Винник. На пояснення, що треба всім видержати як досі ще кілька днів, тиждень, кожний притакував, та лиш для себе одного бажав зробити виїмок. А таких „одних" були десятки, сотки. Щодень меншали частини через убуток ранених, і забитих і таких, що вже по їх думці досить навоювались. Правда загал перших борців-героїв стояв непохитно і видержував на становищі з нечуваною посвятою без їди і сну. Цим кожний ударить чолом. Але всюди трапляються виїмки. За кілька днів обіцював кожний з них вернути і боротись як лев, лиш на разі спішив побачити рідну хату, бо кожний вертав просто „з італійського фронту, а на відпустці ще дома не був".

Українська батерія на постою в селі.

За весь час нашого побуту у Львові поводилося жителям поза українським фронтом на ціле небо краще, чим по польській стороні. Що дня виїздило 20 полевих кухонь на ріжні площі та вулиці і роздавало даром поживу бідному населенню без ріжниці народности. Була це мясна юшка з краяним мясом, капустою, або борщ.

Настав критичний день св. Михайла. Я ночував в уланських казармах, а мій заступник четар Л. дістав останнього дня перемиря дозвіл по обіді заглянути до своєї рідні десь на вулиці Зеленій. І вже не вернув ранком. Десь по півночі візвав мене штаб до Народнього Дому. Стягнений з постелі поманджав я з одним вартовим з рогачки до міста на те лиш, аби дізнатися, що перемиря вже закінчене і що завтра а властиво вже нині о 6 годині ранком відкривається вогонь.

Захорона наших гармат в силі 23 стрільців робила службу стійок по лісі Ґрунда і заходила аж до Пасік і бровару Ґрунда. При батерії осталася лиш обслуга зі мною. Дещо звезено стріловини на позицію, трохи стрілива було ще в залізничих возах на двірці, а також в казармах на складі було до тисячі стрілен. Ранком покладено телефон з Високого Замку, де четар П. опановував з кіпця всю околицю.

Прийшла вістка, що з Золочева вибирається комплєтна батерія зі всім вивінуванням, а її командант поручник В. зголосився у мене. Разом оглянули ми і вибрали місце для цеї батерії праворуч від нашої позиції. Я радів що прийдуть телефонні стації і оптичні прибори, а батерія приведе з собою сотню охорони, яку дамо на ліве крило. Та не так воно склалося, — як ждалося.

Огонь розпочали ми провіркою, чи напрямок гармат на Головний двірець сходиться з картою. Пішли два чергові випали на двірець. Колиж „Загреб" доніс, що стріли розміщені правильно, а наставка зривчика добра, почалася стрілянина після мапи на новомодний лад. Це мабуть і приневолило Поляків до впевнювання, що німецькі старшини провадять українськім гарматним вогнем. Заряджувано нараз всі гармати, уставлено обчислені після мапи основи прицілу пр. на школу Сєнкевича, де містився польський штаб, або на скрут трамваю з вулиці Потоцького, де була ворожа батерія. І йшла несподівана сальва в дану ціль, на те, щоби зараз слідуюча сальва впала на цілком нову ціль.

Така безнастанна зміна цілі перебігала всі визначні місця від Клепарівського двірця аж по Стрийський парк. Батерія старалася весь час приватні мешкання щадити, непотрібних жертв населення обминати. Тому спрямовувано стріли виключно на Головний Двірець, Копиткове, вулицю Пільну, школу Сєнкевича, звідки прогнано польський штаб, на скрут трамваю при вулиці Потоцького, на казарми Вульки, Кадетську школу і Стрийський парк. Прицілом впрост острілювали гармати Високого Замку і з Цитаделі близші їм і замітно видні цілі. Десь коло 10 години подає „Загреб", що ворожа артилєрія відкрила на них вогонь. Відтак перервано получення і годі було з „Загребом" порозумітися. Ми бачили як гуртові хмарки зриву зацвитали над Високим Замком і Кайзервальдом. Видно шукали і нас, бо десь їм розвідчики донесли, що батерія стоїть на Кайзервальді. Часами підходили стріли досить близько нашого становища, але з причини високої наставки не було з цього ніякої шкоди. Одна жура була в нас, що ми без коней і годі на час підвести стільки стріловини, що мина-

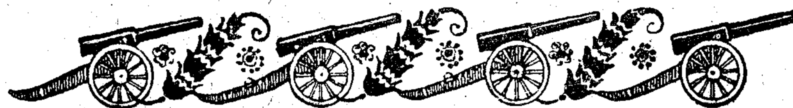
лася. Від самого рана минулося вже до дві сотки стрілів, а тут ще лиш кілька скринок.

Аж тут несподівано залопотіли стріли від сторони ліса і з уланських касарень прибіг хтось з вісткою, що Поляки наступають з лісів Грунда. Як вони там взялися на наших задах і яким чудом обійшли ліве крило, годі було вирозуміти. Ні часу не було довго над цим роздумувати, бо вже і в личаківськім парку озвалися крісові і машинові стріли. Загули два, три гарматні стріли нашої лівої чети. І тут надбіг хорунжий Мель. з повідомленням, що його 2 гавбиці попали в руки Полякам. Деж наша охорона гармат? Де дівся командант рогачки сот. Г.? Ніхто в замішанні нічого не знав.

Ми ладилися готовою наставкою привитати гаківцем ворога, але казарми і доми заступали поле вистрілу. Попри це ще донесено, що наші з Винник і бровару Грунда наспівають на підмогу. Краще зовсім не стріляти чим попасти в своїх.

Ще ніхто не здавав собі справи, що цей випадок рішав про долю Львова. Хлопці похапали кріси, кількох виправлено на стежу. Чекаємо на прояснення положення. За нами по ярах зі сторони Винник снуються якісь люде, лопотять стріли, це мабуть наші з підмогою. Коло Личаківського двірця грає скорострія, ба і впало кілька ручних ґранатів. Аж тут надбігає командант двірця, якийсь четар, з сумною вісткою, що двірець саме заняли Поляки. Тоді зогляду на брак стріловини і коней рішився я оставити гармати. Прихапцем забрали хлопці всі круговиди з мірників і ми розпочали відворот. Малими гуртками поволи перекрадались під свистом куль ярами стежками в сторону Кривчиці-Підбірці. Переходячи залізний шлях ми ще зупинилися, а було вже з полудня, дехто вискочив на насип поглянути, що діється. Може вже наші відбили гармати. Тоді засвистали стріли в останнє „будь здоров," ми припали на хвильку до землі і подалися на Підбірці.

Там якраз висіла з потягу одна сотня зі Золочева. Ми бачили здалека, як вона гарно розвинулася в розстрільну і почала полями підходити на яри, котрими був виконаний наскок на наші гармати. І жаль і сором було відступати без гармат, пішком по снігу манджати. Гей! Гей! Милий Боже! Чотири літа водив гармати у світовій війні і аж на українській довелося покидати свої ріднісенькі без нічого. А сніг хрупотів під ногами, денеде покотилася з під ніг грудка землі у яр. Був приморозок і буйнесенький вітер завивав вовком-сіроманцем. Яку він нам долю віщує? Чи багато води упливе у бистрому Пруті, заки ми назад повернемо на це місце, яке довелося з болем серця покидати. Здалека ще налітав за нами клекіт боротьби, а телеґрафні дроти грали сумну мельодію осени.

„Сікачам"

Рішення Директорії У.Н.Р. виступити збройно проти гетьмана, не було для ССів несподіванкою. Тому слідуючого дня по приїзді Головного Отамана до Білої Церкви загін СС був готовий до бою.

Так старшини як і стрільці прекрасно розуміли вагу хвилі і тяжке своє завдання, однак у нікого не можна було завважати поденервовання, чи непевности.

Одно, що могло непокоїти кожного ССа, а зокрема провід то думка: **чи населення оцінить як слід інтенцію ССів і чи поповнить сили Загону?**

Однак об цім ніхто ні з ким не балакав, бо й думка ця як скоро родилась, так скоро була виперта сильнішими враженнями поза круг свідомости.

Стрільці мали безмежне довіря до своїх старшин і знали, що коли рішено так, то це є конечне для добра української нації і української Держави. А для добра свого народу і своєї держави СС-и рішили віддати все, що людина має найдороще, своє молоде життя.

Цей психічний настрій ССів зрозуміли противники вже по перших боях і в паніці почали опускати позицію за позицією.

От — от і ССи в Києві.

Та нараз зявляється хтось з утікачів з Києва у Головного Отамана і голосить, що на фронті неладно. Наші частини не мають належного звязку між собою, деякі позиції з браку людей не обсаджені і т. д.

Ця вістка дещо занепокоїла Головного Отамана. Не надумується довго, висилає старшину в ціли провірення справи на місці.

За якийсь час вертає висланий старшина і замісць здати звіт з положення на фронті голосить, що в селі Х. селяне довідавшись, від кого і пощо він приїхав, скликали сход, позносили богато харчів, хліба, сала і просили передати „Сікачам."

Коли зворушений старшина став дякувати, виступив голова сходу, встромив за пазуху руку, вийняв кількасот гривень і несміливим голосом відізвався: Прийміть і це, ми знаємо що грошей у вас немає; а славні хлопці, ці ваші Сікачі. Спасибіг що визволили від нахабних москалів і цих нехристів. За фронт в нашому селі не безпокойтесь, ми вже самі допильнуємо, щоби ні одна бісова душа туди не проскочила.

В. Бень б. підплк. військ У.Н.Р. і адютант Головного Отамана

Історія одного стрілу

Оповідання — спомин. Написав *Юліян Вишенський*

Великими платками спадав на землю білий сніг. Повільно, тихо міряв глибокий простір з сірих, одностайних, звислих хмар на чорну брудну землю, неначе хотів прикрити її безстидну наготу.

Задумалася в обіймах сірих мряк Золота Прага, город Великого Карла. Щез із перед очей в густому, білому тумані високий Ґрад та стрункі вежі святого Віта.

Швидкими кроками зближався вечірній сумерк, здобував нові та нові закутини в кімнаті і розтягався у них, немов завойовник на боєм здобутнх теренах.

До вікна підійшов товариш Р. і чоло приложив до холодного скла.

— Перший сніг — промовив по хвилі. - Перший сніг! А ріжно ми його вже стрічали!..

— А ріжно... додав хтось з гурту.

— Як хочете, панове, то розкажу вам одну свою пригоду, яку мені на память привів цей перший сніг. Тоді також він вперше падав на землю.

Радо згодилися ми на оповідання.

— Вас буде займати це, що скажу, бо колиб випало було інакше, то ані мене тут між вами не булоб, або можливо, що й усіх нас тут судьба не кинулаб. Аж дивно, як може від одної, на вид незначної події залежати ціла судьба тисячів і тисячів людей.

— Цікавість розбуджує в нас - підсміхнулася товаришка Зоня. Кажітьжеж бо!

Тов. Р. поглянув своїми глубокими очима на Зоню, не запримічуючи здається навіть її і запаливши папіроску зачав оповідати:

— Було це 1919 року. Усі ви, крім вас, Зонцю, були тоді там, де лишилася наша доля, де потахала, мерла, гинула наша сила. Не потребую вам описувати цих страшних часів, пригадувати вам цеї смертельної драми, в якій ми усі грали свою ролю. Нам припадала тоді в уділі задача творити історію, а завданям історії буде колись про це сказати своє слово.

Як вам відомо, я був хорунжим артилерії в 4-ім гарматнім полку. Стояли ми тоді на позиції під Райгородком і відбивались, хоч як проріджені тифом, від загонів Денікіна.

Гармати батерії, в котрій був я, були уставлені на скраю села, а на другому кінці тогож села, якого назви вже не тямлю, була батерійна зірна в нужденній, самітній хатині.

Я вже дві доби з черги повнив службу на зірній і сподівався, що незабаром приїде змінити мене хорунжий К.

З батерії повідомили, що хорунжого К. закликали до команданта полку і звідтам має він податися прямо на зірну.

— Чогож він до полку поїхав? — спитав я телефоном четаря Г., який саме був при апараті.

— Тепер всі старшини, що обнимають службу на зірній, мусять голоситися в полку.

— Чогож?

— Такий приказ був.

Години минали, а хор. К. не приїздив. Вкінці повідомили мене, що приїде вечером, бо тепер має іншу роботу.

Я вийшов з хати.

Сніг, що щойно цеї ночі вкрив чорну землю був такий білий — білий. Осліплюоче соняшним відблеском сніжне поле простягалося ген-ген далеко на усі сторони, добігало до стіп високих топіль Райгородка і там тонуло між хатами.

Звідтам ще вчера шипіли понад нашими головами ґранати, в тамту сторону ще вчера висилали ми свою грізну, сталеву відповідь.

Там стояли Денікінці.

А сьогодня — на цілій лінії ані одного стрілу. Мовчало поле. Днина погідна, тиха, заслухана в подих землі; похилилося гілля під вагою білого снігу і втихло. Зажурилися під снігом стріхи. Усюди спокій. Усюди тишина.

Дивувало мене це дещо. Такий нічим не заколочений спокій на цілому фронті — це небуденна річ. Що це має значити? — запитував я себе, та відповіди не знаходив.

Я побіг зором на засніжене поле, там шукаючи відповіди на своє німе питання.

Нараз завважив я, що з Райгородка, від сторони ворога висунувся гурт кінних, які швидко перетинали білу плахту поля, приближуючись до нас.

Спрямував я туди далекозір.

Їхали там їздці на конях і везли щось між собою.

— Гармату хіба підтягають під нас поганці, чи що? — подумав я дивуючись? Але так на відкрите місце, в білий день? — Дивне воно було, чудне. Алеж кілька стрілів остріляної вже батерії не позволять удержатися в тому місці ворогові.

Я зрадів, що скінчилася мовчанка, яка почала вже дратувати мене.

Спішно відчинив я двері хати і закликав телефоніста.

— Десятнику Т., апарат на двір, будемо стріляти! Приказ був вмить виконаний.

Безділля скінчилося, телефоніст ждав на прикази.

Я почав диктувати:

— Перша гармата. Віддаль... круг... ґраната! (тоді дістали ми посилку самих ґранат).

— Готово! повідомили з батерії.

— Стріл!

Зойкнула важко земля, якій так брутально перервано зачароваву тишину. Роздерлись серпанки спокою, пірвалися з диким стогоном мовчазні досі струни. Стрепенулася земля. Збудилася ранена й заголосила.

А я вдивився у відділ їздців на білому килимі.

Нараз перед першим їздцем зірвався чорний стовп, підкинув добуту землю з під снігу і повалив їздця враз із конем на землю. Це розірвалася ґраната.

Їздці розкочилися по полі, а на шляху побачив я замісць сподіваної гармати щось ніби сани... Та я не мав наміру припинити вогню.

— Добре скрикнув я. Перша і друга гармата черговий стріл!

Але замісць стрілу телефоніст поспішно зголосив мені:

— Кажуть перервати стрілянину. Вас, пане хорунжий кличуть до телефону.

Взяв я слухавку, невдоволений з проволоки, не розуміючи, що це все значить.

А в апараті гуділа справжня буря.

— Не вільно стріляти. Делеґація... голосили з батерії, а з невилученої команди полку почув я питання горячкові, ялярмуючі:

— Яка батерія стріляє? Хто стрілив? Хто в вас на зірній? Здержати негайно вогонь! Команданта батерії до телефону! — Далі почув я, як з команди бриґади запитують полк, що сталося, якісь піхотні частини вмішалися рівнож, хтось енерґійно кликав команду полку і не міг докликатися, словом збудилися усі команди, заговорили нараз усі телефони і розгардіяш цей змагався з хвилини на хвилину.

Врешті почув я ломану українську мову свойого команданта, сотника С.

— Хто вам позволив стріляти? На ваше місце приїде зараз на зірну четар О., а ви маєте ставитись до звіту.

— На приказ! відповів я віддаючи слухавку телефоністові і досі не розуміючи, що сталося причиною такої великої бучі. Хто вам позволив стріляти?... А нащож я тут на зірній є? думав я собі. Таж...

Ні, не розумів я нічого.

Незабаром приїхав четар О. з двома гармашами.

— Щож ти наробив чоловіче? спитав на вступі мене. Навіщож ти стріляв, таж це денікінська делеґація їде...

— Що за делеґація?

— Денікінський ґенерал... на переговори. Завішення збої,

Аж тепер я зрозумів, що зробив.

Маю приказ, говорив дальше четар О. відібрати тобі зброю і відіслати під ескортою. Дуже мені прикро — але... розумієш — приказ...

Я без слова здіймив револьвер, біноклі Цайса і мапу, подав йому, поздоровив і в супроводі двох гармашів відїхав.

За хвилину стояв я вже перед сотником. Він цілий збурений став передімною, міряючи мене від стіп до голови.

— Пане сотнику ставлюся на приказ! промовив я.

— Знали ви, що не вільно стріляти?

— Ні, не знав, пане сотнику!

— Якто? Вас не повідомили? Не може бути! Вас, вас, на зірній, не повідомили?

— Ні, пане сотнику!

— Все одно, я маю приказ від команданта полку відставити вас до полкового звіту. Він глянув на мене і помовчав хвилину. Потім більше вже затурбовано спитався:

— Ви знаєте, що це пахне полевим судом?

— Щож, пане сотнику. Я не почуваюсь до вини, бо відповідного приказу не дістав.

Але в ньому розбудився вже артилерист, дбайливий за честь своєї частини.

— А хоч добрий був стріл?

— Один впав з конем.

— Один впав? То добре. Але для вас, то це ще гірше — поправився — може бути біда. Я за вами вставлюся, але чи що поможу — не знаю.

На цім скінчився один звіт.

Зате в полку справа так легко не пішла. Отаман Ш., якому мій стріл наробив багато неприємностей, усю свою злість виляв на мене, кричав, лаяв, кидався, грозив, врешті успокоївшись дещо, приступив до мене й спитав:

— Скільки в вашій батерії осталося здорових?

— Пятнацять з мужви.

— Неправда, це було ще передучора. Нині є всего одинацять, завтра буде ще менше, а за три-чотири дні не буде ані одного здорового. Знаете, що це значить? Тиф шириться дальше мов пожар. А що тоді? Поставите людей зі 40 степенями горячки на фронті, скажете їм битися, скажете їм лаштувати гармати, обслугувати скоростріли, ходити коло коней, відбивати ворожі наступи, держати застави, словом провадити війну?

Я мовчав. Не було відповіди.

— Знаю, продовжав отаман. Денікінець, ціла Добрармія — наш тяжкий, заклятий ворог, рівний тому, що нас витиснув сюди, але ми мусимо врятувати армію, бо це наша одинока міць, бо на другу ми вже не маємо ні спромоги, ні кадр, ні сили. Розумієте ви це?

— Пане отамане — зачав тепер я — якби я був знав приказ, то бувби не стріляв. Зрештою і в батерії не знали, не лиш я на зірній, бо інакше не стрілялиб були на мій приказ.

— Я це знаю. Та це друга річ. Але що буде, як ґенерал Н., на якого ви стріляли, зажадає покарання виновника? Перемиря є для нас тепер справою життя і смерти і ми його мусимо приняти. Щож... поглянув він на мене й розвів руками, тоді буду мусіти вас пожертвувати...

Лячно мені стало.

Стільки куль пролетіло мимо мене, стільки доброго товариства лягло на моїх очах від чужих куль, від ворожих, а мене жде українська куля, українська...

Лячно, страшно, невиносимо!..

— А жаль мені вас, скінчив отаман. З вас я був все задоволений.

— Пане отамане, то буду мати ще одно прохання.

Несмак відбився на лиці отамана.

— Щож ви хочете просити — обізвався зміненим голосом. Щоб я вас випустив, чи що?

— Ні, пане отамане — відповів я спокійно. Нехай Денікінець тішиться моєю смертю, якщо так, але нехай колись дійде у Галичину... жаль здавив мене за горло й не давав говорити.., нехай колись дійде у Галичину, що хоч я згинув від української кулі, але не як зрадник, не як ренеґат...

Зворушення відбилося на лиці отамана.

— Ось вам моє слово — приобіцяв коротко.

Остався я таки в команді полку під сторожею, а події розвивалися дальше. Переговори довели до перервання ворожої акції спершу тільки на нашому відтинкові фронту. Неправдоподібний доказ згоди між двома смертельними, непримиримими ворогами! Денікінця в моїй справі збули чим будь, а потім отаман завізвав мене знову до себе.

— Маємо перемиря і можемо занятися своїми хорими — почав говорити. Денікінцям цього рівнож треба було, тому й не наставав цей ґенерал дуже на ваше життя. Тимбільше, що прапорщик Козлов лиш легко ранений. Ви вільні, можете вертати до батерії.

Я вклонився і зібрався до відходу.

— А всеж таки шкода, що ви його не вбили. Цього кацапа — закінчив отаман.

Морозне, свіже повітря виповнило мої груди, а ясне, блискуче сонце, відзеркалене на снігу осліпило мої очі.

На другий день маячилася мені Галичина, Львів, побіда. Це тиф поклав на мене свою тяжку руку.

А нині, осьтут, на чужині запитую себе нераз, що булоб, колиб моя ґраната була попала в ціль?

Не вмію на це відповісти...

Музей воєнних памяток

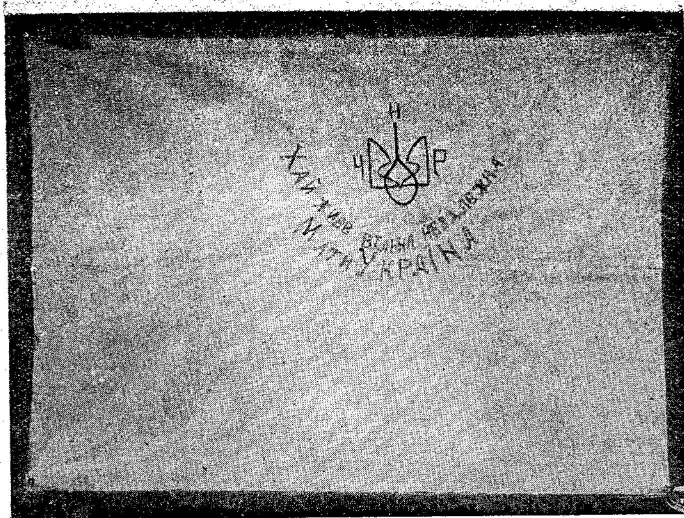
Написав *Др. Е. Пастернак.*

Зорганізовання у Львові музею воєнних памяток визвольної боротьби 1914—1921 років є в першу чергу справою нашого престіжу як нації, свідомої своєї життєздатности та свого історичного завдання. Дальшою ціллю збирання воєнних памяток музейної вартости з великого часу є створення по змозі повного й живого образу визвольної війни у всіх її проявах на фронті, в етапі та запіллю. Нашим власним обовязком є недопустити до того, аби наші нащадки ходили виучувати поглядово історію великих днів та памятки по батьках, що її творили, хочби до польського історичного музею у Львові, де є вже чимала збріка таких памяток. Ідеальним і кінцевим завданням військового музею булоб зілюструвати його збірками не тільки загально цілу добу війни, але й дати образ полевого й запільного життя поодиноких частин Армії, полевих формацій і запільних ріжних відділів, — все те по курсам, бригадам, полкам та іншим вищим та нищим тактичним чи адміністраційним одиницям.

Одначе требаб збирати також і такий матеріял, який представлявби воєнні трофеї та був доказом успішних боїв Українських Армій на ріжних полях боротьби, а в дальшу чергу, не претендуючи зовсім на повноту, поучувавби про військові і воєнні відносини, способи та средства наших противників. Тоді можна булоб побачити наглядно ріжницю в узброєнню та можнаб показати причини наших невдач.

Друга сторона цього-ж прапору.

СИНЬО ЖОВТИЙ ПЛЮШОВИЙ ПРАПОР, дарований мешканцям Житоміру Корпусові залізно-технічних військ Дієвої Армії УНР (кмдт. підполк. Василь Бень) з нагоди заняття ним міста 17. лютого 1919. р. Один бік із синього плюшу, із вигаптованим синьо-жовтим тризубом, монограмом УНР і таким-же написом у двох стрічках: Хай живе вільна незалежна Мати Україна. Другий бік із жовтого плюшу, на ньому нашитий трираменний хрест із жовтої тасьми, перетканої золотим шихом, низом гаптований шовком помаранчевої краски напис у трьох стрічках: Українському республіканському війську від вдячних громадян м. Житоміра. Прапор обшитий кругом золотим ґальоном з жовтими тороками, на усіх чотирьох рогах золоті кутасики із срібним ядром; величина 117/86 цм. (у відділі визвольної боротьби Музею НТШ у Львові).

Признати треба, що бувші члени українських Армій (УСС., СС., УГА, та Дієвої Армії УНР.) давно вже узнали потребу зберігання памяток минулої боротьби та заложення у Львові центрального воєнного музею. За почином „Червоної Калини" заложено 1914 р. в Музею Наук. Т-ва ім. Шевченка такий відділ, який покищо тільки животіє задля браку заінтересовання ширшого загалу наших бувших старшин, у яких находиться ще богато цікавого матеріялу, нерідко великої історичної вартости. Відділ той збирає: прапори, хоругви, вивіски команд, стрільну і січну збрую враз з приборами до чищення, ґазові маски, зразки крісових набоїв, скорострільні ґурти, сиґналові пістолі і ракети, складові части одностроїв і боєвого виряду, технічного і санітарного, дистинкції, медалі, памяткові відзнаки частин, перстені, части кінського наряду, технічні знаряддя, ріжні ужиткові предмети, дальше виряд полевих каплиць, памятки воєнного мистецтва (малюнки, рисунки, різьби, фотоґрафії), мапи з зазначеними позиціями та шляхами походів, ситуаційні шкіци, канцелярійні книги, печатки, акти, оповістки, записки, спомини, переписку та всякого роду особисті документи. Цей виказ збираних предметів не є ані повний ані виключний, а має тільки пригадати, що саме має памяткову, музейну вартість.

Віддаючи річ до Музею, не можна забути на карточку, на якій належить подати усе памяти гідне про її походження і ціль, час зроблення чи вживання, військову частину і місце, бо часто через таку точну „метрику" сам собою незамітний предмет стає важною історичною памяткою чи документом. Відповідно опаковані предмети належить пересилати чи передавати до „Музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові", вул. Чарнецького ч. 24.

Ольбія

Яких сімсот літ перед Різдвом Христовим, тоді як про Україну ще й ніякого помину не було, Греки закладали здовж побережа Чорного Моря свої купецькі городи, себто факторії і кольонії. І мабуть доволі далеко на північ мусіли вони підходити, коли навіть на дніпровім острові, на Хортиці, там де пізніше була наша запороська Січ, викопано з землі одну з найкращих грецьких ваз.

Найбільше тих осель на наших землях заложив славний грецький город Мілєт. Що найсміливіші мешканці Мілєту, підприємчиві і жадібні великих заробітків купці, збиралися у ватаги, вибирали собі провідників і на кораблях плили гирлами наших рік, Дністра, Бога, Дніпра, й Дону, щоб на їх берегах, там де місце для них було найкраще і найбільш догідне, осісти, побудуватися й почати нове життя. Тягнула їх і приманювала незвичайна урожайність землі, богацтво звірини й риби, а може й дорогі футра бобрів, видер, кун і соболів, за які в світі платили великі гроші, а яких у нас була велика сила силенна. (Недаром у наших колядках співається про „куни та бобри на шуби добрі)“.

Так основували отсі Мілєтейці: Тірас, Одесу, Корсунь, Балаклаву, Теодозію, Керч, Танаїс і другі міста, Деякі стоять ще й до нині, хоч старинний Грек не пізнавби їх тепер.

Але мабуть чи не найкращим із них була Ольбія. На це вказує його назва, бо по грецьки „ольбія“ значить „щаслива“. Лежала вона на правім березі Бога, (котрий тут творить лиман). Знімалася терасами, а береги Бога захищували її від степових вітрів.

Коли в половині 5 століття перед Христом відвідував Ольбію грецький історик Геродот, була вона великим і богатим містом, котре провадило торговлю зі Скитами і Греками. Король Скитів Скілєс мав тут свою велику, камяними сфінксами оздоблену палату.

За Александра Великого облягав Ольбію намісник Тракії Дзофиріон, але город відбився щасливо. Можна з того вносити, що мав він кріпкі мури і досить хоробрих оборонців. Був це город вільний і від жадної держави незалежний, бив навіть свої гроші.

Самостійність втратила Ольбія в другім століттю перед Христом і піддалася Мітрідатові королеві Понту. Коло року 50 перед Христом збурили її Ґети.

Згодом на її руїнах будується друга Ольбія, менша і бідніша. За римського цісаря Тиверія шукає вона опіки могутнього Риму. Тут стояла пізніше римська залога, а року 248 по Христі посвячено в Ольбії престіл Меркурієві, поганському богові купецтва. В половині 3 ст. по Хр. здобули її Готи і з того часу починається третя доба Ольбії. Нині Ольбія під землею. Її місце в торговлі, і промислі заняв Миколаїв, що лежить на другім березі Бога.

Але не від нині риють люде ті поля, на котрих колись стояло „благословенне місто“. Російський уряд не подбав про те, щоб дорогоцінні скарби не пішли в чужі руки. Чужі „гробокопателі“ вивезли звідси дорогоцінні вази, бронзи та золоті прикраси. По ріжних музеях світа знайдете тепер те, що повинно було зберігатися в Київі, як столиці чорноморських земель. Що лиш 1902 р. петербурська комісія археольогічна заключила згоду з власником Ольбії графом Муссін-Пушкіном і почалися систематичні розкопки на те, щоб великої вартости знахідки вивозилися в Петербург, куди вже й без того багато заграбано нашої старовини. Звичайна наукова грабіж, бо все, що було колись на нашій землі, це добро наше, як теперішних її мешканців. Такий погляд побідив щолиш тепер.

Протягом минулого літа процювала в Ольбії наукова експедиція Україн-науки, зложена з 40 людей. Вести її мав Б. В. Фармаковський, але він помер дві неділі перед початком розкопок. Розкопували місто і цвинтар (коло 50 морґів). Розкопки міста (городища) провадив Болшенко. Тут наткнулися на одну з головних вулиць з хідниками по обох боках (з 4 до 5 століття перед Хистом). Відкрили фундамент якогось великого будинку з пивницями, у котрих були камяні бочки й „піфоси“ на збіжа.

Під проводом професора Мешанінова досліджувано окраїни Ольбії. Тут між іншими знайдено колюмну з релігійними написями.

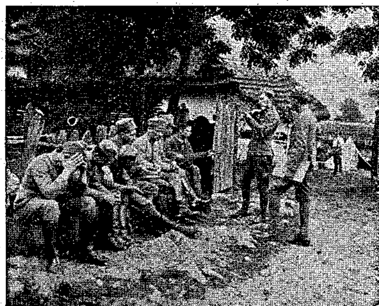
На цвинтарі ховали Ольбійців протягом 600 літ. Він дуже пограбований, бо які вояки не переходили туди, шукали золота в гробах. Цього року відгребано кільканацять могил з коритарами й передсінками і один родинний гріб з трьома кістяками й кількадесять предметами, котрі свідчать про життя на нашій землі перед двома тисячами літ. Золота знайдено мало, бо всього 75 дрібних предметів, ріжних бляшок, між котрими є один масівний ковток (кульчик) з головою львиці.

Але є не золоті, а дуже цінні предмети, особливо всілякі амулєти, туалєтові прибори й сортименти косметики. Всього добуто 6000 предметів і зроблено 580 фотоґрафічних знимок. Українці повинні пильно дбати, щоби їх старовина не йшла в чужі руки, бо це добро, якого за ніякі гроші не купиш.

Богдан Л.

Як я став воєнним поетом

Написав *Лу-лу.*

I.

Хто з нас, маючи кільканацять літ та читаючи житеписи славних письменників — не бажав бути їхнім товаришем? Тож не диво, що і я грішний мріяв бути що найменше Шевченком, або хоч... Б. Лепким (передвоєнним). Я хотівби знати, котрий визначний Українець [1]) не „грішив“ колись писанням віршів? В декляматорах і збірниках знайдемо вірші і такого „прозаїка“ як В. Винниченко і активного політика та правника, як М. Лозинський і проф. права, державного сен. С. Шелухина і вченого історика мови і літератури проф. Ол. Колесси і т. д. Інженіри... купці і інші „практичні“ звання... писали колись вірші...

Чиж дивно, що і моя „прозаїчна“ сьогодні особа, поривалася в часах весни вдертись до чарівних теремів музи? Тимбільше, що було це в часі найсміливіших зривів української душі, коли українське Січове Стрілецтво своїми крісами вязало золоту нитку традиції, перервану нашими предками. Чиж диво, що найбільшому смиренникові вирвалося тоді із хвилюючих грудей:

Під голос труб, під гук гармат
Мій спів іде з передніх чат
І в світ несміло входить,
В царство краси, в книгу буття,
В таємні сторони життя
Мене за руку вводить.

І кінчився цей, один із перших моїх „віршів“ заявою, що

Найбільше люба воля!

II.

Колиб була правдивою думка Тичинового вірша, що „справжня“ муза родиться серед воєнного бідування — то я повинен був стати великим поетом, бо перші мої літературні „твори“ писав серед невигод сірого стрілецького життя. Першу „поезію“ написав, лежачи на брудній соломі, яка своєю гостинністю служила ще і іншим сотворінням.

Так, свою „автобіографію“ мігби я ось так зачинати:

„Муза моя зірвалася до сліпого, високого лету тоді, коли галицьке вкраїнське Поділля перегородили перед московською навалою своєю груддю Українські Січові Стрільці. Вони то ясними вірлами злетіли зі синіх Карпат за московським хижаком. Піднімали притоптану, зажурену калину, мріяли про Золотоверху столицю, про Україну далеку“...

[1]) Читач і сам знає, що ми не маємо даних до такого титулу; згадуємо тільки про характеристичну, здається, рису нашої вкраїнської вдачі,

„Їхні вчинки сталеві, витреваліcть крицеву, походи далекі, наступи сміливі, пробої завзяті, відвагу очайдушну — оспівували всі українські поети. До старших кобз Лепкого, Щурата, Корманського, Павловського, Маковея — дострoювалися молоденькі стрілецькі сурми Льоня Лепкого, Купчинського, Шкрумеляка і багатьох інших, що то здобували поетичну славу на сторінках віденського „Вістника Союзу Визволення України“.

III.

Бачучи на власні очі стільки поетів, відважився і я взяти за перо. Ніч. Спимо на доливці в селі Бурканові над Стрипою. Товариші стрільці вже давно заснули, а в мене щось несамовитого. Кручусь на всі боки, думка шибає... Вічно мрію про те, щоби написати щось і надрукувати. Укладаються слова і я усвідомляю собі реченя, а далі і вірш...

„І поплила, — слова майбутньої автобіографії в руках прихильного критика, — мельодія, полились слова, задзвеніла пісня, покотивсь, зарокотів, мов грім у Карпатах: „Мій спів“.

Пресова кватира У.С.С. в полі 1915—1916 р. В горі теж саме.

Я сам не дуже то й вірив, що це „поезія“, але як побачив свій гордий підпис: У. С. С. Лулу у згаданому віденському „Вістникові“ поруч імені Б. Лепкого, — пізнав, що латинська побрехенька про те, що, мовляв, „мовчать музи, як набиūа гузи“, перестаріла що найменше від часів н... „Слова про похід Ігоря проти Половців“.

IV.

„Тут треба згадати, що „початкуючі“ поети мали в часі війни одну велику вигоду. Вони користали із безплатної військової „полевої почти“. І ще одно! — Оті „початкуючі“ в мирний час навіть мріяти не можуть про гонорар. Вони в сeмому раї, якщо ба-

чать, що їхні твори хоч в одному відсоткові... друкуються. А я покористувався тоді ще і своєрідним гонорарем, який нагадував пізніший большевицький „пайок“. Мої товариші вислявили мене перед сотенним харчевим підстаршиною і, що важніше, перед сотенним кухарем і я стало діставав подвійну порцію, для якої я придумав осібну назву: рація. Ціла Вітовського сотня приняла мою термінольогію і, якщо був слабенький обід, то говорили, що сьогодні не було „рації“.

V.

Всі ті користи приніс мені мій „епічний твір“ під заг. „Похід II. куріня У. С. С.“. в якім я, фальшуючи дійсність, вихвалив сотню Вітовського в той спосіб, що умістив її на першому місці, яке в дійсности належалось сотні Мельника.

Та ось цей вірш:

Ясне сонце іще спало,
День щойно будився,
Брацтво січове вставало, —
Йому шлях стелився.
— — — — — — — —
Ось Вітовці на переді,
Мельниківці з ними.
Хлопці дужі, як медведі,
Хто без них, той гине!

В чотирох дальших стрічках іде опис двох дальших сотень із „II. куреня“. Яка ляпідарність вислову — сказавби критик!

Будзиновський на воронім,
З ним його соколи.
При стовпику бамбусовім
Йде доктор поволи.

Тут майбутній історик літератури повинен дати такі пояснення:

„В автора провибається легка, ледве замітна іронія, бо сотник Будзиновський хоч і мав вороного — то ніколи на нім не їздив — (злобні люде казали, що не вмів!) а покійний добряга, маленький доктор Левицький, не міг ніколи йти зі своєю сотнею „поволи“, бо, коли сотня машерувала, то він мусів добре дріботанням підбігати, щоби не лишитися позаду.

Ось і цілий курінь. Та ні! Другий курінь мав тоді ще і відділ саперів, якими проводив грізний д-р Сіяк і кремезний підхорунжий, вже також покійний сьогодні, Надніпрянець Гаврилко. Так і досі при згадці на нього, чую, як то він в часі постою в карачинськім лісі над Золотою Липою кричить до свойого чури:

— „Йване, а дайно мені шматочок ковбаси!“

(Розуміється, так найменше пів фунта!).

Ці сапери дістали цілу строфку:

Врешті ліс із джаґанами
По полі хвилює, —
Се Гаврилко з саперами
До цілі прямує.

VI.

Юра Шкрумеляк недавно нарікав, що в творах про нашу визвольну боротьбу замало еротичного патосу. Мені критик такого закиду не зробить, бо в мойому „творі“, хоч подія відбувалася майже на самому фронті, звідкіля мадярські жандарми давна повиганяли були цивільне населення — виступає і „еротична закраска“, бо таке в нім закінчення:

А дівчина жито жала,
Серп з руки пустила,
В очах щира сльоза стала —
Січ зором ловила...

* * *

Таких віршів написав я і надрукував в роках 1916—17 коло десятки. Писав я їх дійсно на стійках, або в часі маршового відпочинку близько першої лінії, часом на звичайнім барлозі..

Скаже дехто, що отой мій вірш із перед 13 літ не є поезією! Може... Ми й самі, на жаль, не маємо сьогодні того тремтіння душі, хоч може й вигідніше живемо, з яким його писали. Та ніхто не осмілиться сказати, що сам похід куренів У. С. С. не був і не є найчистішою поезією сірої, буденної української дійсности!

ПОЯСНЕННЯ ДО ПРОЄКТІВ ПАМЯТНИКІВ ІНЖ. АРХ. НАГІРНОГО НА СТОР. 13.

НА СТОР. 13.

Проєкт Ч. 1.

Хрест виконати найкраще в камені. Ужити до цеї роботи камінь пісковець, а де його немає вапняк. — Величина хреста 2 м. без підстави. Де немає каменя можна його виконати з бетону. Форму зробити з дощок, хіба при масовій продукції із заліза.

Грубість хреста 30 цм. Підмурівка з ломаного каменя на вапняній заправі, та, де є вогкість, на цементовій або з бетону. Підмурівку дати так глубоко, аж покажеться тверда земля, бо інакше хрест скривиться.

Камінний можна зробити з 4 частий; осадити їх на залізних больцях. І так спід менший, головний великий хрест і 2 малі хрести. На табличці умістити написи упавших і найкраще дати залізні букви або відлиті. Шабльон для бетону (форму) можна дістати в інж. арх. Е. Нагірного у Львові.

Проєкт Ч. 2.

Спід з каменя з 3 частий. Ширина хреста 40 цм. Якщо важко зробити то верх виконаний у формі листів, можна зробити як кістку. Хрест повинен бути кутий зі штабового заліза, роботи ковальської, котру кожний коваль на селі може виконати. Довкола хреста треба посадити дерева, щоби хрест мав тло і щоби око мало на чому спочити, бо негарно виходить; кожний твір архитектури мусить мати якесь тло, щоби будова не губилась у небі.

Де наші памятники минулого?

Л. Л.

Роздумуючи над нашим минулим — „звідки взялось і де поділось“, ми дивуємося нераз, де ділися всі ті памятники нашої давнини — чому вони не захов[а]лися до наших днів, так як це сталося з історичними [п]амятками інших народів, хочби наших сусідів Поляків та Чехів.

На це є коротка і вигідна відповідь. Відповідь завжена, до якої ми вже привикли: мовляв — Татари се понищили і сліду не стало. Ясно і коротко. Розвязка дійсно своєрідна, бо вигідна. Є на кого вину валити. Всему винні Татари, а не ми самі.

Добре, що найшлися ці якісь Татари, інакше ми мусіли би соромитись перед собою і перед світом за свою нездарність та недбайливість, а так є на кого вину звалити, щоби не мати самому викидів совісти.

Де ділась могила Володимира Великого?—Татари... Короля Данила? — Татари... Льва галицького? — Татари...

А Мазепи?...

Тут вже не Татари, а Румуни, Турки, чи щось таке. Врештою Бог його відає хто. Словом, нема і ніхто не знає де. Та й на що кому знати, сказано, нема, то й нема. Годі над тим довго і роздумувати. Врешті ми до таких міркувань привикли, так навіть учать по школах, такі пояснення дають залюбки вчені наші дослідники. Маґічне слово „Татари“ вистане за все.

Та часи „татарські“ довно минули. Нам тепер ніяково звалювати вже вину на других, бо ми не діти і треба вдаритися в груди: Ми самі винні! Одно залишається оправдання. Така вже наша вдача „степовиків“, що не любимо оставляти слідів по собі. Ми ніколи не цікавились памятниками своєї давними і не зберігали їх, а навпаки самі розгублювали їх і нищили своєю недбайливістю.

Богато в нас музеїв? Богато тих збирачів всяких памяток минулого? Навіть це недавнє минуле затрачується і гине безслідно на наших очах.

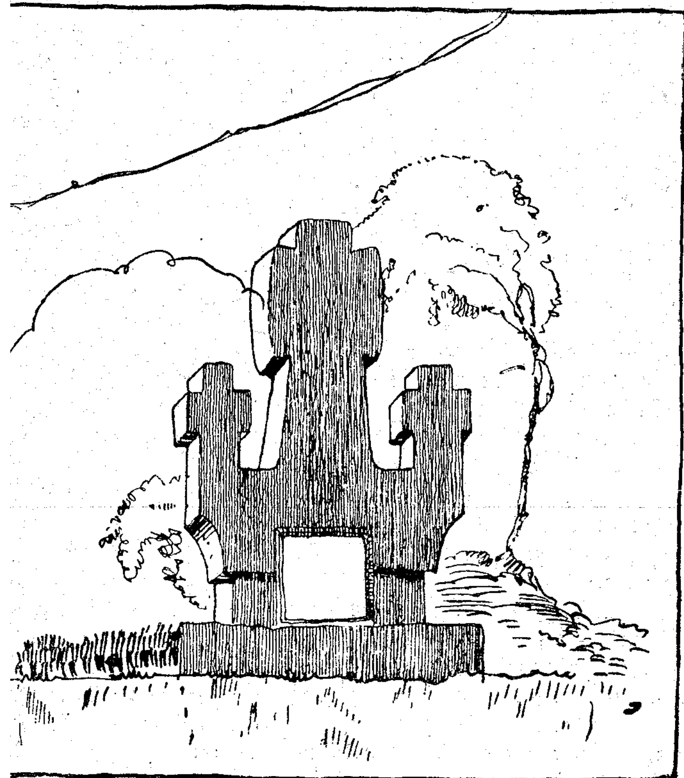
Відома і голосна була справа з могилою полк. Вітовського що її по кількох літах від смерти вже не можна було віднайти в Берліні. Забули. Ніхто навіть не завдав собі труду спамятати, на котрому вона цвинтарі...

Дійсно подиву гідне.

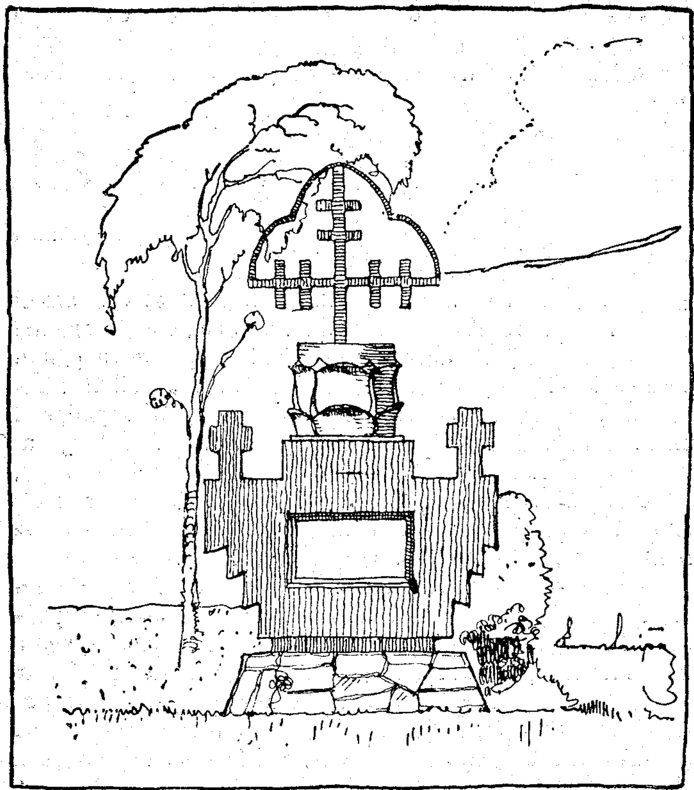
А скільки ще у нас отих забутих могил по цвинтарях, де їх перекопують, по полях, де їх переорюють.

Хто винен цьому. Чи також „Татари“?... А може наша недбайливість і ця байдужність з якою відносимося до товариств „Охорони Воєнних Могил?„

(Далі буде).

Проєкт памятника Ч. 1. інж. арх. Е. Нагірного.

Проєкт памятника Ч. 2. інж. арх. Е. Нагірного.

Проєкти памятиків виконані визначнішими нашими архітектами будемо подавати також і в чергових числах нашого журналу. (Пояснення до проєктів гл. стор. 12.

Цілі німецької військової політики на Україні 1918 р.

Написав *А. Крезуб*

Погляд поширений не тільки в світі але в самій таки Німеччині, що вона не мала доброї і здібної дипльоматії, події 1914—1918 рр. потвердили цілковито. Нічо не помогла німецькій державі її мілітарна потуга, її знамениті полководці, її хоробре і вишколене військо. Ізольована політично Англією, наклеймлена тавром варвара, ворога цивілізації, поступу, кровожадного і безпощадного завойовника, Німеччина зі своїми союзниками вже на початку війни опинилася в положенню обложеної цілим світом кріпости.

»Війна — говорить Клявзевіц — є нічим іншим як тільки продовженням політики лише іншими середниками«. Це власне відношення політики до війни є ключем до зрозуміння катастрофи Німеччини в 1918 р. Нездарна німецька передвоєнна політика (завдяки нездарній дипльоматії) створила такі передумови, і це зафіксовано в девять приблизно місяців по розгромі німецької армії в Версалі. Блуди німецької дипльоматії були так важкі, що їх навіть така армія як німецька не була в стані направити.

Самопевність, що граничить з цинізмом, різкість посунена аж до брутальности, фалшиве переконання в доцільности виключно грубих арґументів, яловість політичної думки, вузкість політичних горизонтів це, що признають і самі Німці, прикмети німецької передвоєнної дипльоматії. Такі прикмети перенесені на поле її діяльности на політику, не зєднали і не могли зєднати Німеччині прихильників а навпаки приспорили їм ворогів в цілому світі і довели її в 1914—1918 рр. до повної ізоляції.

В самій війні німецька дипльоматія навчилася також не багато. Її поведінка супроти Австро-Угорщини, Болгарії, Туреччини а особливо супроти України, доставляє цілого арсеналу доказів на вірність повище наведеної її характеристики.

Зокрема німецька політика в відношенню до України як після вибуху російської революції так і в 1918 р. є вимовним доказом на це, як німецька дипльоматія не вміла орієнтуватися в новому положенню, не вміла оцінювати розвиткових тенденцій, що заістнували на сході по упадку Романових, а прикладаючи старі критерії до нових політичних явищ, робила похибки за похибками.

Німецька політика на сході полягала на традиції приязни з Росією, напрямі, якого осново-положником був кн. Бісмарк. Першому державному канцлерові того роду політику диктував згляд на Польщу і вона в свій час, з німецької точки погляду, могла бути оправданою, але пізніше вона свій змисл втратила цілковито.

Правда наближення Росії до Англії і Франції в останньому десятилїттю мин. віку і тісна »приязнь« особливо з цею останньою заставили і німецькі провідні круги піддати ревізії свою дотеперішню політику на сході, але в цьому напрямі зроблено було не багато і її тенденції остались майже ці самі. Причина лежала подекуди в цьому, що в Німеччині зацікавлення дійсним політичним положенням Росії майже не було. Українське питання прим. для німецької політики не істнувало і Росію розглядано в Німеччині політично як моноліт а економічно як незвичайно поємний ринок для збуту німецьких товарів, який можна використовувати в безконечність. Цей останній факт власне детермінував в основах фалшивий погляд про політичну споєність і трівкість цього конґльомерату націй і народів, яким була колишня російська імперія. В німців власне не було бажання бачити дійсности в відношенню до свойого східного сусіда. Економічні вигоди на російському ринку були для їх чи не одиноким чинником для формування їхніх політичних відносин до Росії і в після бізмарківській ері.

Цікаве явище; німці народ взагалі тверезий і мало сентементальний (в політичних справах), у відношенню до Росії завсігди виявляв далеко більше прихильности як вона, виходячи з німецької точки погляду, на це заслугувала. І в часі війни не було в Німеччині до Росії особливих антипатій; навпаки її положення викликало у Німців спочуття як до жертви французько-англійської інтриґи. Війна з Росією в Німеччині і то не тільки серед загалу але також в »верхах« уважалась нещасним »Missverständnis'ом« фатальним непорозумінням, яке чимскоріше треба усунути за всяку ціну.

Такий самий стан річей був причиною, що німецька політика на сході в часі війни замісць скристалізування провідної ідеї, відповідаючої німецьким інтересам пішла манівцями; замісць створення ясної політичної концепції на дальшу мету, якою повинно було бути розторощення російської імперії, клала перед собою цілі просто суперечні з політичними інтересами німецької держави.

Незорієнтованість німецької політики в дійсному положенню на сході і недоцінювання тих сил, що істнуючи в потенції ждали на можливість, щоб розторощити діло Петра Великого, відбилося на позиції німецьких урядів в часі війни доволі яскраво. Один уряд проголошував програму ослаблення Росії раз на завсіди через відірвання від неї її західних провінцій, другий знову стояв на становищі, що завойовані Німеччиною землі є тільки фантом, який Росії прийдеться в будуччині віддати. Навіть після вибуху російської революції, німецький уряд не міг рішитися на ніщо певного. Не вмішуватися у внутрішні справи Росії — це був клич, який видвигнув уряд, стараючись ним закрити брак позитивної програми у відношенню до роспадаючоїся з лоскотом »тюрми народів« і повстаючих на її руїнах нових державних творів.

Правда формула невмішування у внутрішні справи Росії була для німецького уряду в даній хвилі найвигіднішою, бо і більшість німецьких партій і публична опінія стояли також при цій точці погляду. Але де далі то ця формула тратила значіння з огляду на безпрограмність німецької політики відносно Сходу. Життя і події стали домагатися яснсї відповіді і виразного становища супроти видвигнутих і ними питань,

Німецькеж правительство і німецька дипльоматія до останньої хвилі не знали, на що рішитись, як поставитись до великого катаклізму, що струснув основами російської імперії і навстіж відчинив браму всеросійської тюрми,

Німеччина безперечно щиро бажала порозуміння з Росією, хотяйби большевицькою; з тугою виглядала цеї хвилини, коли зможе зі сусідом-великаном засісти до мирних переговорів. Та і Росія, по розрахункам німецької дипльоматії повинна була мати такі самі побажання, та бути склонною до чим скорішого наладнання добросусідських відносин до Німеччини. Німецькій дипльоматії і не марилось, що мир з Росією прийдеться їй вимушувати мало що не фізичною силою. Вони були певні того, що нові російські володарі без труду погодяться на їхні пропозиції.

Та вже перші дні мирних перегороpів в берестейській цитаделі розчарували Німців: іллюзії, якими жила і якими заспокоювалась німецька дипльоматія розвіялись вмить. Нова Росія заговорила до німецьких представників і представників їхніх союзників тоном, в якому можна було дошукатися всього іншого тільки не миролюбивости, тоном начеб вона, Росія, була побідницею а Німеччина і її союзники побідженими.

Німці стали числитися з можливістю розбиття переговорів. Та тут майже ненадійно появилась мирова делеґація від Центральної Ради і Австрійці скоро зговорились з новим контрагентом; Україна була визнана самостійною державою і дня 9 лютого Осередні Держави підписали з нею мировий договір.

В гірших обставинах німецькі правлячі круги ледви чи булиб спішилися з визнанням самостійности і суверенности Української Народньої Республики, але приготування до останньої офензиви на західньому фронті, що малась почати в середені березня, а ще більше невідрадне внутрішнє положення особливо її союзника Австрії, не дозволяли їм розводити довгих балачок. Гінденбурґ і Людендорф катеґорично жадали замирення; до розправи з Антантою їм необхідно було ліквідувати східні фронти і це рішило дальший хід берестейських переговорів. Завдяки скрутному положенню Осередніх Держав Україна увійшла в коло европейських держав.

Січові Стрільці на приказ Німців складають зброю. Київ, дня 1. V. 1918 р.

Німецька політика тим разом нагло і ненадійно опинилась на нових, німецькою дипльоматією зовсім не передбачених а то й не бажаних торах. Але нічого було робити. Положення Німеччини і її союзників ставало щораз більш загрозливе і тільки маґічне слово мир, хай буде з ким хоче, хотяйби із Україною, тільки він міг розпружити загальне напруження.

Німеччина — заключивши з Україною мир, мусіла бути консеквентною і далі в цьому новому напрямі своєї політики. І коли українська мирова делеґація, в імені свойого уряду попрохала від неї збройної помочі проти большевиків, вона вже не вагалась довго. Німецькі полки рушили в напрямі Київа, Україну очищено від загонів червоної ґвардії і в її столиці враз з українським урядом зявилось і командування армійської ґрупи ґен. Лінзінґена, що переводила цю операцію. Австрійці зпочатку вагались, але опісля пішли за приміром Німеччини. Занявши більшу частину півдня України, вони кинулися передовсім на роздобування для примираючої голодом австро-угорської армії харчів і до політичних справ на Україні втручалися мало. Господарями положення супроти того стали всеціло Німці, то є німецьке »Оберкомандо« в Київі.

Ствердити чи і на скільки німецьке правительство після входу німецької армії на Україну щиро стояло на становищі признавання України суверенною державою і чи мало відносно неї які »задні думки« чи їх не мало, сьогодня покищо трудно. Формально Німеччина устами свойого державного канцлера ґрафа Гертлінґа голосила urbi et orbi, що вона твердо стоїть при заключеному договорі, визнає за Україною право цілковито порядкуватися по своїй волі, зовсім не думає втручатися в її внутрішні справи і на перше домагання українського правительства виведе з України свої війська.

Виглядало наче в Німеччині взяла верх здорова політична течія, яка розуміла, що єдина і неподільна Росія переходить до історії, здавала собі справу з ваги існування самостійної української держави для самої Німеччини і бажала дійсної приязни з нею. Назверх принайменше політика німецького правительства носила всі ціхи льояльности до нового союзника.

Одначе на нещастя Німеччини її державна керма в часі війни все діставалася в руки людей, яких завдання вивести німецьку державу із небезпеки переростало своєю величю. Канцлери Бетман-Гольвеґ, Міхаеліс, а вкінці ґраф Гертлінґ були вдачами мягкими, податливими на впливи і взагалі компроміс вими, а Німеччині треба було керманичів що найменше формату Клеманса, Поанкаре чи Льойд Джорджа. Тільки такі керманичі, тільки такі сильні і безоглядні вдачі могли держати політичний провід в своїх руках, могли ратувати Німеччину перед катастрофою.

Тому не дивно, що в часі війни побіч державно-політичного центра витворився в Німеччини і другий військовий центр, що прикривався фірмою Найвищого Військового Командування (Oberste Heeresleitung) а фактично уособлявся маршалом Гінденбурґом і ґенеральним кватирмайстром ґен. Людендорфом. Цим півбожищам німецького народу в тому часі було не трудно

протиставлятися німецькому державно-політичному проводові, тим більше, що і цісар Вільгельм дуже часто анґажував свою особу для скіплення їхніх впливів.

В змаганнях з державним проводом Найвище Військове командування (Н. В. К.) виходило звичайно побідником. Маючи на всяку річ свій окремий погляд і в кожній ситуації свою окрему тактику Н. В. К. рідко знаходило спільну мову з державним канцлером. Воно було тим сильніше, що погляди обох центрів влади на засадничі навіть проблеми німецької як внутрішньої так і зовнішньої політики сходилися мало коли, а тактика росходилась майже завсіди.

Хто хотяй побіжно перейде всі перипетії боротьби цих обох центрів за фактичне керовництво німецькою політикою, при всьому подиві для праці Н. В. К. на її властивій ділянці мусить прийти до переконання, що перевага Н. В. К. а власне Людендорфа над канцлером принесла Німеччині далеко більше шкоди як користи. Пруський мілітаризм, допнявшись вершка своєї могутности і користуючись попертям корони, вів і політику своїми методами зовсім не оглядаючись на її наслідки.

На Україні розбіжність обох напрямків німецької політики, з одного боку державної з другої військової, уявнились сейчас по приході туди німецької армії і росташування в її столиці німецької Оберкоманди. Німецьке правительство заявляло, що воно післало свої полки на Україну тільки для допомоги українському правительству встановити лад і порядок. Оберкомандо знову розуміло своє завдання »дещо інакше« і заводило на Україні режім, який хоть і не був названий властивим іменем, в д'йсности рівнався окупації якої небудь території, здобутої Німцями на противнику. А щодо виходу з України, коли цього побажає собі український уряд, то німецька ґенераліція в Київі знала ц'ну тим заявам. Як довго Людендорф займав пост ґенерального кватирмайстра, Оберкомандо не потребувало непокоїтись, що їй прийдеться вивести свої війська з границь Української Народньої Республики.

Державний канцлер заявляв, що Німці не думають втручатися у внутрішні справи України, — але це говорилось в Берліні, а реальну політику творилось в Київі. — Там в столиці Німеччини проголошувались може бути і щирі зпочатку заяви льояльности до українського уряду Центральної Ради і симпатії для українського відродження, а на Україні вводилося німецькими воєнними властями режім, що нічим не міг повстидатися перед режімом, в якому небудь Камеруні, Конґо, Ост-Африці чи Ной-Поммерн.

Свій політичний дебют на Україні німецьке Оберкомандо начало від навязання дуже тісних звязків з російськими монархістами і взагалі тими кругами, для яких по валуєвському української нації »нє било, нєт і бить нєможеть.« Також інформації про український національний рух, відносини політичні і економічні німецькі військові круги черпали виключно з російських жерел. Московські недобитки, що знайшли собі гостинний захист перед большевиками на Україні засипували німецькі команди своїми меморіялами, »докладними записками«, і звітами, яких зміст все зводився до того, що України ніякої немає, що немає і ніякої української нації.

»В день входу Німців в Київ я — пише Герцоґ Г. Н. Лейхтенберґскій, один зі стовпів московської реакції на Україні, в своїх спогадах — звернувся з письмом до прінца Леопольда Баварського, головно-командуючого німецькою армією на сході, з котрим був я не тільки знайомий ще перед війною але і споріднений. Я попереджав його, що не слід давати вводити себе в блуд, що в дійсности (дальший текст тому, що він так чарівний для українського уха, наводимо мовою ориґіналу А. К.) нєт нікакова українскаво народа, катарий желалби атделітся от Росії, что между Велікоросом і Малоросом разніца нє больше, а скарєє мєнше, чем между баварцем і пруссаком, что нужно действовать енерґічно і сурово, чтоби возстановіть па дерєвням спакойствіє і парядок«[1]).

Таких і тим подібних »цінних« інформацій про український національний рух напливало до Німців тисячі і — ссягали своїю ціль. В німецьких командах на Україні почавши від найвищої до найнищої погляди на українську справу, ширені московською реакцією без всяких труднощів одержували право горожанства.

Успіхам протиукраїнських заходів ріжних московських партій, (які на точці ворожости до української державности і ненависти до українських визвольних змагань — сходилися) орґанізацій і поодиноких діячів перед Німцями допомагали не тільки особисті товариські і родинні звязки російської аристократії з німецькою але також і світогляд німецького старшинського корпусу взагалі. Просякнуте духом кастовости і назадництва, німецьке старшинство не могло мати ніяких сентиментів до нації селян, до такого державно-політичного ладу, при якому аристократія не мала ніякого голосу і до такого уряду, який вийшов з хвиль революційної стихії.

Український національний рух і українська держава не знаходили і в Німеччині великих симпатій але, там про ті річі говорилось і писалось з задержанням певних форм приличности. Не було того на Україні, Тут німецьке старшинство зовсім відкрито і цинічно втурувало чорносотенним недогризкам, ніякої України, мовляв, не має, не має ніякої української нації, а є тільки одна велика Росія.

»Політично і товарисько міродайні німецькі особистости розумілися в дійсности краще з протиукраїнсько настроєними, богатими, руссофільськими і польськими елементами, що діпхались до гетьманського уряду, як з радикальними, демократичними українськими націоналістами« — каже д-р П. Рорбах[2]) відомий німецький публіцист і наочний свідок німецької окупації на Україні.

Це признання одного з видніших німецьких політичних діячів можнаб ілюструвати відповідними фактами в тому-ж дусі в безконечність. В цей самий спосіб менш-більш про відносини до української справи керманичів німецької політики на Україні, їхню ідеольоґію і практику висловлюється в своїх спогадах і бувший гетьманський міністер закордонних справ Д. Дорошенко. Свідоцтво цього останнього тим цінніше, що він занимаючи в гетьманському уряді так важний пост, мав багато змоги приглянутися настроям німецьких відповідальних кругів.

»Розуміється — читаємо в одному місці спогадів Д. Дорошенка[3]) — у всіх Мумів, Ґренерів, Ярошів[4]) та інших керманичів німецької політики на Україні

[1]) Герцогъ Г. Н. Лейхтенбергскій: Воспоминанія объ »Украинѣ« 1917—1918. Стр. 26.

[2]) D-r P. Rorbach: Unsere ukrainische Politik (Die Ukraine. 1-ий зошит з грудня 1918 р.)

[3]) Д. Дорошенко: Мої спомини про недавнє-минуле. Частина третя. Стор. 26.

[4]) Мум — німецький посол на Україні — Ґренер шеф штабу арм. ґрупи Айхгорн, потім Київ — Ярош, майор ґен. штабу.

не було ніякогісінького »українофільства«; допомагаючи будувати нам самостійну Україну, вони ніяк не хотіли, щоб вона була сильною, щонайменше, щоб в близькому часі стала такою...

По погляду Дорошенка не було в німецьких керовників ніякогісінького українофільства — та цього властне ніхто і не вимагав від них, але щонайменше до льояльности супроти українського уряду і української держави, яка перша заключила в світовій війні мир з Німеччиною, яка своїм хлібом уратувала Австро-Угорщину від голоду [1]), а німецькій армії допомогла продержатися аж до падолиста 1918 р. [2]) — були зобовязані навіть Муми, Ґренери і Яроші.

В дійсности діло було не в відсутности українофільства в одного чи другого німецького дипльомата, одного чи другого німецького старшини, а в цьому, що вони прямо ніякої »України не признавали« а вважали її частиною Росії, яка має послужити в даному моменті для орґанізації сил російської контрреволюції з метою повалення большевиків і відбудови російської імперії.

»Німецькі політичні і військові представники — каже в іншому місці своїх спогадів Дорошенко — до Українців і українських політичних діячів ставились з ледви укритим призирством«. І нічо дивного. Підпавши цілковито під вплив російської чорносотенної реакції, Німці перенялись і їх поглядами на українську справу.

»Вишколеним урядовцем є саме Москаль а не Українець. Це саме відноситься до старшинства. Тільки ці (Москалі — А. К.) є в стані створити тугу орґанізацію, без котрої заспокоєння українського хаосу є неможливим. Але з тим провалюються також і пляни самостійности України, яка без російської помочі є нежиттєздатною«. До таких глубокоумних заключень дійшов (і то в рік по виході німецької армії з України) бувший представник київської Оберкоманди при донському уряді майор Ф. Кохенгавзен [3]). Подібно свої думки про Україну висловив також бувший секретар барона Мума д-р Троєнфельс [4]).

Це значить, що того роду погляди на українську справу були засвоєні не тільки київською німецькою Оберкомандою, а стали так би мовити загальним »добром« німецьких дипльоматів і старшин що їх доля привела на Україну. Якщож були між ними виїмки і як хто з їх прихильніше ставлявся до українського відродження і до української державности, то це були власне виїмки і погляди таких на зміну переконань загалу німецьких старшин і дипльоматів на Україні не мали ніякого впливу.

[1]) »Статистично доказано, що з України весною і літом 1918 р. прибуло (до Австрії — А. К.) 42 тисячі вагонів (поживи — А. К.). Добути цих харчів де інде булоб річю неможливою. Тим вратувалось міліони людей від голодової смерти«. — Так говорить бувший австр. міністер граф Чернін (Im Weltkriege«. Стор. 338—339).

[2]) »В кожному випадку Україна помогла Німеччині. Вона літом 1918. доставила нам мяса. Це уможливило наше так слабе прокормлення мясом... Армія одержала коні в великій скількости. Без них всяке продовження війни булоб виключене... Також ріжного роду сирівці одержали ми з України«... — Так засвідчує про поміч України Німеччині Людендорф (Meine Kriegseinnerungen«. Стор. 503).

[3]) Major F. v. Cochenhausen: Die antibolschewistische Bewegung in Südrussland. (»Die Woche«. N. 40 з дня 4. X. 1919). Про його діяльність на Дону гляди: П. Н. Красновъ Всевеликое Войско Донское (Архивъ русской революціи! Том V.)

[4]) D-r Bernhardt Freuenfels: Die Reste der Russichen Volkswirtschaft. (Verlag von Ferdinand Enke in Stuttgart, 1920). Належну оцінку цеї тенденційної і хаотичної »праці« про Україну дав М. Тимофіїв на сторінках »Хліборобської України« (Збірник II. III і IV. з 1920—1921 рр.

Деяку одначе ріжницю в трактованню українського питання військовою німецькою владою і дипльоматією, на початку принайменше всетаки можна було замітити. А полягала вона в цьому, що — говорячи словами Герцоґа Лейхтенберського — »дипльомати і цивільні уродовці вірили або вдавали, що вірять в націоналістичні сепаратистичні стремління малоросійського народу — для них »українського« — в спосібність і в творчі сили українських інтеліґентів«. А воєнна німецька влада, »була дуже розумна — твердить Герцоґ — і нарід (український) призирала або, точніще, оцінювала його по його достоїнству без всякої ідеалізації« [1]).

Річ звичайна, що такі погляди і таке відношення Німців до української справи і української держави мали і свої реальні наслідки. На Україну вони дивилися не як на союзну державу, в якій німецька армія є тільки тимчасовим гостем, а як на окупаційний терен, де німецька ґенераліція має приказувати а все інше слухати.

На Україні, — голосить ґен. Ґренер ґенеральному кватирмайстрові Людендорфові в дні 8 серпня 1918 р. »одиноким, що робить враження і має авторитет є наш вояк« [3]). І дійсно через девять місяців »ultima ratio« німецької політики був виключно баґнет. Але які були плоди цеї політики, це знають Німці також.

(Далі буде).

[1]) Герцогъ Г. Лейхтенбергскій: тамже стор. 28.

[2]) В журналі »Preussische Jahrbücher« (в книжці за травень 1919 р.) знаний українському громадянству зі спогадів д-ра О. Назарука »Рік на Великій Україні« майор С. Фон Фельзен (Velsen) помістив статтю, якої наголовок звучить: »Die Ukraine und wir. Ein Rückblick auf die deutsche Okkupation«. Значить Німці і по виході з України уважали, що вони були її окупантами а не союзниками.

[3]) Gutachten des Sachsverständigen Gen. d. Inf. von Kühl в збірнику »Ursachen des Zusammenbruchs« стор. 164.

Від Адміністрації

Це перше число „Літопису“ посилаємо як оказове в кількох тисячах примірників на адреси читачів майже усіх українських часописів і журналів, які Адміністрація змогла дістати. — Якщо хто отримає через помилку два примірники, то просимо передати другий примірник знайомому з запросинами до передплати. —

Адміністрація закликає всіх, що ставляться прихильно до Видавництва „Червона Калина“, до передплати „Літопису“. На висилку передплати залучені чеки. Передплату просимо прислати відворотною почтою, щоби можна було усталити в час висоту накладу другого числа. —

Хто не бажавби передплачувати „Літопису“, того просимо прислати принайменше належитість за це перше число або повернути його Адміністрації, щоби не наражувати Видавництва на втрату. —

Всім членам „Червоної Калини“ Адміністрація посилатиме „Літопис“ постійно так, як всі інші видання „Червоної Калини“. —

Знак часу

Спомин — Написав *Роман Сушко*, б. полковник Січових Стрільців.

Це не казка — а билиця. Це ясний спомин очевидця про лицаря, Січових Стрільців сот. Миколу Загаєвича, того що разом з сот. Федьком Черником геройською смертю під Мотовилівкою добув нам перемогу над Москалями.

Випадок, що про нього кажу, скоївся в липні місяці 1918 р. у м. Воронках, чернигівської губернії. Воно лежить в півдорозі між м. Стародубом та м. Новгородом Сіверським над рікою Десною. Ворожа судьба, з якою через три роки так завзято дужались Січові Стрільці в обороні українських державних кордонів, кинула в цім часі частину роззброєних Німцями в Київі „Сікачів", аж сюди на крайню північно-східну границю української держави. Переслідувані гетьмансько-московською владою, С. С.-и 1-го полку одинцем продерлись до Запоріжської бриґади от. Натієва і скупчились в силі біля 700 баґнетів у полку полк. Болбочана; міцно держали вони кріси проти Москви, заховавши свою стрілецьку ідею, чистий прапор та славу вояцьку під назвою „кулеметної ватаги", „бомбометної ватаги", „пішої команди", та „гарматньої сотні"; по деякім часі, творили окремий курінь, у 2-ому Запоріжському полку.

Були то старі вояки; і старшини і стрільці творили одну родину, жили одними радощами і одним смутком, одна ціль стояла їм перед очима: р і д н е в і й с ь к о у к р а ї н с ь к е і в л а с н а д е р ж а в а. Збудувати і оборонити Україну, було єдиною їх метою. Скільки тяжких переживань не зазнали вони в тім часі, все горіли їхні очі вогнем запалу, не зневірювались, все сильні духом як і пристало на козацьких нащадків. Бо „козак ніколи не старіється, він тільки живе або вмирає".

Внутрішнє життя куріня, було якнайкраще. Примірне старшинство, та ідейне, щиро обовязкове карне стрілецтво творили одностайне тіло, одно брацтво. І це давало можливість встояти перед ріжними супротивностями, що то їх так богато на Україні копичилось з кожним новим днем існування молодої української держави.

Служба при охороні кордону не була тяжка — це був період перемиря і переговорів українсько-гетьманської влади з большевиками. — В коротких боях з напасними набігами большевиків курінь легко і побідно справлявся. Місцеве населення, пізнавши нас, відносилось як до свого рідного війська. Бо це одна з тих частин нашої широкої землі, де ще свіжа, жива традиція козацька, де селами правлять не „волостні голови" а сотники, а вулиці більших сіл ще задержали свої старі назви чисел давних козацьких сотень. Одного нашого стрільця — як жаль, що не пригадую його призвища, бо записки тих часів пропали серед революційної хуртовини — який поляг в бою з большевицькими напасниками, рада села Демянівки (під згаданим м. Воронками), рішила похоронити старим, козацьким звичаєм, з козацькими почестями. Зразу гадали похоронити біля церкви, щоб „на очах могила була", — алеж „не місце козакові рядом з бабами лежати" говорив на раді якийсь старий козарлюга, а тому поховали нашого стрільця при вїзді до села, на найвищому горбі, і всім селом возили та висипали високу могилу, щей шапками для старої чести землю носили; тільки хреста на бажання стільців, поставили дубового, з корою зі скісно стятими раменами: стрілецького хреста... А напис на таблиці кінчиться так — певно памятаю: „Тебе змінять — та не замінять". Так ця козацька могила зі стрілецьким хрестом, певно до нині вартує східні кордони України.

Також відношення старшин і козаків Запоріжціводнополчан до нас було на загал гарне. Головно бойовий склад полку і команда ставилились до нас гарно, по братерськи, з повагою і призананням. Самий полк Запоріжський в той час був нечисельний. Це був радше кадр полку, що мав доповнитись новобранцями, але що тоді обовязувала система добровільного побору на всій Україні, то в полку було чи не на половину старшин і козаків. Тому більшість старшин служила рядовими козаками, а командні пости займали дійсно добірні старшини, які пізніше відограли поважну ролю в армії, (прим. курінні Дубовий і Зілинський — пізніші полковники). Але були тут і старшини русотяпи, що „примазались" тільки до полку ради особистої вигоди. Це ті злої памяти „специ", що часто з доручення ворога, чорного або червоного, просто де тільки могли саботували свої обовязки. Це Росіяне.

І якось так зложилось, що більшість їх зібралась у полковім постачанні, та технічній сотні. Помічник командіра полку (начальник постачання) плк. Василів, був людина порядна, свідомий Українець, тільки слабовільний, і любив випивати. За його плечами згадані „заводові" постачальники творили що хотіли. А що наші стрільці дуже різко виступали проти цієї російської братії — було, що навіть чинно розправлялись, караючи за російську мову чи сороміцьку московську пісню, — то згодом курінь не одержував належних харчів, чи одягу чи частин визброєння*). Це був дійсно саботаж з боку Росіян-старшин.

Все це напружувало відносини між стрілецьким курінем а постачальниками. Дійшло до того, що сотник Микола Загаєвич, командір „бомбометної сотні", знаний батько сотні, хрустально чесна людина, скромний в вимогах а педант в виконанню обовязків, загально шанований бойовий старшина, перед обідом у старшинській харчівні, обурений на якусь чергову сикатуру його сотні сказав на адресу саботажників „з тими злодіями треба зробити вже раз лад". Висказ цей почув полковий скарбник, урядовець, Українець і чесний сам собою хлопець. Взяв цей висказ до себе, скипів, і не питаючи, з місця зареаґував. Підступив і несподівано вдарив сотника Мик. Загаєвича в лице. Все це сталось несподівано, нагло, публично, на очах майже всіх старшин полку. Напасть і кривда улюбленому сот. Загаєвичові була так всім наглядна, що старшини не допустили Загаєвича до честивої оборони, а зразу гуртом побили цього урядовця, викинули з свого товариства, а к-р полку

---

*) Комічний випадок: Небіщик сотник Турок вимагав ременів до крісів. Йому не видали (хоч був полковий наказ), бо завідуючий магазином удав — чи може й дійсно не розумів — що то є кріси. Потім пояснював, що зрозумів крыса (по російськи щур) а таких ременів (капканів на щурі) він не мав.

вимірив з місця сот. Загаєвичеві задоситьучинення так, що іменем старшин полку просив вибачити зневагу, віддав наказ про виключення з полку горячого урядовця, а за обідом посадив „зневаженого" сотника Загаєвича на першім (командірськім) місці в знак цього, що він є ще більш шанованим старшиною, як до цієї ніби зневаги.

Тільки ці, що знали небіщика сотника Миколу Загайвича, його чистий характер, його лицарську вдачу, його неустрашиму відвагу, його щиру відданість праці „за друзів своїх", тільки вони можуть узмисловити собі бурю душевну, яку він в той час пережив. А Загаєвич був одним з тих немногих у нас мужів, що відповідають все і всюди не лиш за свої вчинки, але і за слова, а навіть за замисли свої, тим то цей надзвичайний інцідент, надзвичайне рішення к-ра полку викликали у нього і надзвичайні рефлексії. Отже свою відповідь старшині і командірові полку він закінчив:... „А той поличник мене не пашить, не болить. На мойому лиці румянець радости. Панове старшини! Чи не бачите як ми виростаємо з рабів на вільну націю? Ми з коліноприклонних Русинів і безобличних Хахлів доросли вже до цього, що за честь бємо в лице. Коби мені ще дожити хвилі, щоби Бог, наш Бог, дав нам розум, к о г о і з а щ о б и т и в лице, то я повторю тоді за блаженним Симеоном: „Нині відпускаєш раба Твого, Владико, по глаголу Твоєму, з упокоєм, бо виділи очі мої спасення Твоє, що готовив єси перед лицем всіх людей. І спокійно умру".

Так закінчився той памятний старшинський обід у харчівні 2-го Запорожського Полку. Призадумалась старшина над цим випадком, в скорому часі злодіїв усунено, а старшина училась, заправлялась відповідати не тільки за вчинки, а і за слова тай задуми свої.

Січові Стрільці та Запоріжці стали найкращими частинами української Армії.

Це було одинацять літ тому підчас революційної нашої хуртовини. А нині?

В атаку!

Остання атака кінноти У. Г. А. Бригади У. С. С. під Чудновом 23 квітня 1920 року.

Мал. *І. Іванець.*

ХРОНІКА ГРОМАДИ ЯСНИСЬКА ПОВ. ГОРОДОК ЯҐАЙЛОНСЬКИЙ

(З денника *Романа Мармаша*, тоді уч. IV. кл. ґімн. пластуна 1. полку у Львові).

До 24. листопада 1918 не було у нас ніякого війська. Самі селяни зорґанізували „міліцію“, яка мала обороняти село перед нападами ріжних банд. Однак такі не показувалися, тому „міліція“ не проявляла ніякої діяльности.

Були спроби орґанізовання частин на поміч для Львова в перших днях листопада, одначе безуспішні. Цю поміч плянували австр. поручник Роман Рибчак (пізніший старшина У.Н.Р.) і австр. хорунжий Петро Возняк (пізн. четар. У.Г.А).

Дня 24.XI. до Ясниськ прибула сотня укр. військ, орґанізована в Жовкві під проводом хор. Петра Гайворонського, який поляг пізніше під Чортівською Скалою. Вона довший час перебувала в Ясниськах, виходячи зі села тільки для оборони сусідних сіл перед випадами ворожого війська.

Дня 29.XI. прибула нова сотня з Жовкви під проводом чет. Мирона Коновальця і хор. Миколи Голубця, яка однак слідуючого дня відійшла на постій до сусідного села Рокитна.

Дня 13.XII. польські війська заняли Янів (11 км. від Ясниськ). Наші частини хор. Гайворонського і чет. Коновальця (сотні не мали ще своїх назв, ні не були частинами якихсь куренів, тому для відріжнення називаю їх після сотенних) були під Яновом, одначе відперти ворога не могли. До Ясниськ приходить ще сотня хор. Бориса і підхор. Лопочака з Кожич, які лежать на шляху Львів-Янів.

Дня 15.XII. Був бій в Кожичах з Поляками. Сили: наших 28 люда із скорострілом, Поляків 50 кінних і 50 піхоти. Поляки відступили, але хор. Борис був ранений.

Дня 19.XII. українські війська заняли Брюховичі (9 км. від Львова).

Дня 30.XII. До Ясниськ прийшло нове військо — тернопільський курінь з кур. отам. пор. Леньом. Курінь числив 3 сотні. Сотенні: 1. с. четар Очар, 2. с. четар Мальона.

31.XII. Курінна Кмда. остає в Ясниськах. 1. сотня відходить до Домажира, 2. с. до Жорниськ. — Прибуває кмдант ґрупи сотн. Василь Секунда.

2.I. 1919 Кур. Кмда. відходить дальше до Жорниськ, 1. сот. рівнож вперед до с. Ямельна, 2. сот. до с. Страдча.

У нас успокоюється. Фронт переноситься до Кожич — (6 км. від Ясниськ) і Брюхович (6 км від Ясниськ).

6.I. Рано була велика битва в Кожичах. Польські війська заняли Кожичі, Домажир, доходячи до с. Жорниськ. Наша батерія відступає з с. Зелів до Ясниськ.

В ночі при помочі 1. Подільського Куріння (тернопільського) відзискано втрачені села.

8.I. прибула нова батерія арт. під пров. пор. Вишиваного.

9.I. довідуємося, що польські війська заняли Жовкву, значить відтяли наших. Подільський Курінь (пор. Леня) відійшов з Ясниськ в сторону Завадова-Зашкова „перебиватися„· Дійсно в ночі чули ми в тій стороні стріли, а опісля довідалися, що курінь найшов на переходячу армію Ромера, яка через Раву-Жовкву перейшла у Львів. Що сталося з Подільським Курінем, не знаю, але вістки про нього не було вже. — Ясниська лишилися без оборони.

10.I. Ясниська заняли Поляки. Залога Рісни польської під пров. сот. Sikorsk-ого і Wiktora. Не заставши нікого в Ясниськах, вечером відходять, не лишаючи ніякої залоги.

Від 10.I.—22.I. у нас немає ніякого війська. Селяни орґанізують наново міліцію, яка обороняється від польських наступів все успішно.

22.I. Через Ясниська до Кожич перейшла українська старшинська стежа ц. є 1. сотня куріня сотн. Секунди. Вечером вертає до Гряди.

У нас дальше нема ніяких частин. Переходять тільки стежі.

6.II. Рано прибуває 1. сотня 1. куріня ґрупи отам. Долуда. До полудня вже є у нас цілий 1. кур. під проводом пор. Мих. Климкевича (його адют. чет. Приймак). Отам. Долуд має кватиру у місц. пароха і з ним сотн. Секунда.

9.II. У неділю курінь враз із старшинами (Климкевич, Приймак, Стеткевич, Залітач, Коваль і ін.) бере участь в Богослуженню.

16.II. відходить з Ясниськ 1. кур. ім. Ґонти ґрупи Долуда в сторону Янова.

17.II. Кожичі і Домажир займають польські війська. По пол. наші відбивають і вечером знову цофаються до Зелева.

19.II. До Ясниськ прибуває новий курінь сотника Секунди 5. і 6. сотня остають в Ясниськах. (Сотенні наддніпрянці: пор. Яроцький і чет Славінський).

(Далі буде).

Матеріяли і Документи

(Звідомлення за місяць березень 1917 р. У. С. С. *Івана Верб'яного*, учителя в Бискупичах шляхоцьких на Волині).

За місяць март перероблено усі друковані букви (так, малі як і великі). З дітьми другого степеня перечитано „Що треба знати кожному Українцеві“ більшу половину. При всякій нагоді мойого побуту на селах вів я з людьми освідомляючі розмови, головно з приводу революції. Однак людям дуже тяжко в це повірити. Через бискупицьку жандармерію передав я до ц. і к. Окружної Команди метрики села Мишів, а тепер передаю метрики села Деревий. Для млина Бискупичі Шляхотські, що належить до Районової Команди — Суходоли — зладив я виказ змеленого збіжа й грошей за половину місяця марта. За місяць март написав я людям поверх 50 просьб (про виплачення грошей за зареквіроване збіже й худобу, про виплачення запомог для жінок салдатів, або їх матерей, про позволення зарізати телята й т. д).

*) На запросини Хв. Редакції „Червоної Калини“ з дати Львів, 9 вересня, 1929 р., щоби взяти участь у журналі видавництва „Літопис Червоної Калини“ зачав я переглядати свої папери з часів війни. Між іншими знайшов я залучений тут маленький документ, котрий кидає багато світла на хосенну працю наших стрільців на Волині, приділених там в характері учителів. Опріч своїх учительських обовязків виконували вони там ще інші, дуже корисні для народу праці, як свідчить цей звіт пісаний до стрілецької команди.

у Львові, в вересні, 1929 р. *Др. Осип Назарук.*

Рецензії і замітки

E. M. REMARQUE: IM WESTEN NICHTS NEUES.

Trepyllen-Verlag Berlin 1929.

В німецькій повоєнній літературі два твори звернули на себе увагу цілої Европи: це Келлєрмана „Durchbruch“ (9. November) і Ремарка „Im Westen nichts Neues“.

І так, як Келлєрмана „Durchbruch“ („Пролом“) вартісний незвичайними літературно мистецькими прикметами, психольоґічною аналізою воєнних типів і взагалі майстерністю, так твір Ремарка звертає на себе увагу тим, чого бракує „Проломові“ Келлєрмана, цебто безпосередністю, крайною вірністю і натуралістичними засобами, а головно здібністю до обсервації і фотоґрафуванням грізних явищ війни.

І як не дивно: обидва твори пацифістичні і антимілітарні та антипатріотичні.

Читаючи твір Ремарка, не хочеться вірити, що німецька армія була так мало мілітаристична духом, так мало одушевлена ідеєю вітчини.

Обидва згадані твори — плід з психіки побореної Німеччини, твір людей, які не знали ясної сторінки війни: перемоги, тріюмфу своєї армії.

„Im Westen nichts Neues“ це не повість; це белєтристично написані спомини молодого хлопця, що маючи 18 літ пішов із 20 товаришами ґімназистами на французький фронт.

Всі страхіття західного фронту, все життя німецького вояка найшли в творі Ремарка свій вірний, хоч чорною, одною лиш барвою, мальований образ.

Автор неначе поставив собі за ціль показати в творі, що війна і герої виглядають на полі бою зовсім не так романтично, як це здається всім гурра патріотам за фронтом, або як це малюють романтичні поети і ґазетярі, що писали статі про неустрашимість німецького вояка.

Герої твору Ремарка це зовсім не героїчні постаті; це люде, що бажають перш за все жити, позбутись війни, вернути до мами і кермуються не патріотизмом, а звірячим інстиктом — зберегти себе.

В автора просто нема змислу патріотизму, а війна для нього абсурдна різня, братовбивство. Ремарк, ще не додумався до того, що війна це конечне біольоґічне явище, необхідний обяв боротьби за істнування, яка є основою життя і тому Ремарк дивиться на війну очима наївного вояка, мовляв війна це химера ґенералів і гусарів.

І читач, що був на полі бою, брав участь у війні, ніколи не погодиться з тим, що всі вояки були такі, якими їх малює Ремарк

Ми-ж знаємо, що на війні бували і типи вояків, що свідомо і гордо готові були покласти життя за вітчину, такі типи були і в німецькій армії, але Ремарк не бачив їх, бо змалював свої особисті лише переживання. А сам Ремарк особа далеко не героїчна, світогляд його не траґічний і не мужеський, не настільки сильний, щоби приняти життя зі всіми його тінями, злом і не зламатись. Твір Ремарка — дитина зламаної, добродушної, але кволої людини.

Але як документ часу, як воєння література „Im Westen Nichts Neues“ читається з надзвичайним інтересом, цеї книжки не можна відложити, не дочитавши до кінця.

Легкий гумористичний тон забарвлює ясніше чорні картини війни, а велика правдомовність автора часто просто чарує читача.

„Im Westen nichts Neues“ цікавий твір для зрілих людей з оформленим світоглядом, але для молоді він аж надто небезпечний, бо виховує не героїв, а слабодухів.

І так як Бернарда Келлєрмана „Пролом“ має вже відгомін в нашій літературі бо поема Стефана Масляка „Пролом“ безумовно не ориґінальна, але писана під впливом „Пролому“ Келлєрмана, так і твір Ремарка буде впливати і на нашу літературу. Чи цей вплив буде корисний для нації, яка потребує культу героїв і вітчини — можна сумніватись. *Др. Ол. Бабій.*

ЕВГЕН ЯВОРОВСЬКИЙ: ДЕНІКІНІЯДА УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ.

Популярний нарис. Яворів 1929. Накладом видавничої кооперативи „Гарт“ в Яворові. Ст. 32. 16.

Вже сам автор назвав свою книжечку популярним нарисом, а прочитавши його, мусимо ствердити, що нарис справді аж надто популярний.

Нарис Яворівського не дає ні історичних матеріялів, ні не обхоплює даної історичної доби. На перших сторінках старається автор схопити загальне положення цілої У. Г. А. перед переходом до Денікіна, однак пізніше не опертий на ніяких історичних матеріялах звужується до особистих вомічень і рефлєксій без ширшого горизонту.

Нарис написаний досить хаотично і недбало. При кінці уміщено додаток, в якому подано протокол перемиря між У.Г.А. і Армією Денікіна з дня 15. XI. 1919 р., уривок протоколу з процесу ґен. Тарнавського та стан хорих III. корпусу У. Г. А. в дні 22. XII. 1919 р. В. С.

СПИС ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914—1921 р.

Зладив *А. К.*

Зростаюче в останніх часах зацікавлення історією української визвольної боротьби є незвичайно радісним обявом, радіснішим тим більше, що до недавна українська суспільність до збройних змагань за свою державу в 1917—1921 рр. відносилась байдуже або майже байдуже.

Для цих, що цікавляться блище історією визвольної війни важне передовсім познайомитись з жерелами і публікаціями, що відносяться до цього часу. Дати змогу познайомитись з заголовками принайменш дотепер опублікованого матеріялу це і завдання отцього бібліоґрафічного реєстру.

„Спис жерел до історії української визвольної війни 1917—1921 рр.", являється наче другою частиною „Української мемуаристики 1914—1924" виданої в 1925 р. бл. п. І. Калиновичем. Та подібно як „українська мемуаристика" не обнімала дійсно всіх публікацій, що відносяться до 1914—1924 так само і „Спис жерел..." не претендує на повність. В йому дуже мало узгляднено публікації, що появилися на Радянській Україні (що зрозуміле при слабих звязках закордонного книжкового ринку з Радянською Україною) та все таки він дасть до певної міри змогу дослідникам і тим, що взагалі цікавляться історією української визвольної війни зорієнтуватися в відносному матеріялі.

Певна річ, що небаром буде необхідним точне опрацювання такого бібліоґрафічного реєстру, який обнімавби все, що тільки стоїть в звязку з нашою визвольною війною, але цю працю треба оставити спеціялістам бібліоґрафам. Їх обовязком є взятися до цього діла і улекшити працю тим всім, що хотіліб занятися вивченням історії української війни 1917 до 1921 р.

Хоча отця праця укладом майже не ріжниться від згаданої праці Калиновича і є якби її продовженням, то я рішився дати їй заголовок не „Українська мемуаристика" а „Спис джерел до історії української визвольної війни" бо на ділі вона обнімає не тільки спогади, але й праці та статті не мемуарного характеру. В деяких місцях, особливо там, де заголовок нічого не говорить і трудно зрозуміти, до чого дана стаття чи праця відноситься, дав я короткі обяснення. Тут також справлено ті похибки, неточности і доповнено пропуски, які мені вдалося завважити в „Українській мемуаристиці". Статті анонімні поміщені в поазбучному порядку на кінці. А. К.

Агоронянц, Астрик: Листи з України. „Український Прапор". Відень, 1920, Ч. 28—30.

Листи обнімають три розділи а саме: а) Боротьба за Київ б) Перші дні денікінської влади в Києві і в) Українське життя в час влади Денікіна.

Артимович, Аґенор: Переворот на Буковині. „Український Прапор". Відень. 1919, Ч. 23/25.

Баран, Степан, д-р: З перед 10-ти літ. Низка споминів з листопадових днів 1918 р. у Львові: „Діло", Львів, 1928, Ч. 245.

Баран, Степан, д р: Ще про 1918 рік у Львові. Як це було з дирекцією поліції у Львові 1. листопада 1918. р.? „Діло", Львів, 1929, Ч. 192.

Безручко, Марко, ґенерал: Ґрупа С. С. в боях на підступах до Камянця Подільського. Бій під Смотричем 22 липня 1919 року. Календар „Червоної Калини" на 1927 р. Львів, 1926, стор. 114—124.

Б-ко, О.: Двайцять дві влади (Спогади орґанізатора селянських повстанських відділів і провідника бесарабського повстання т. Чабана). „Вісти". Харків, 1927, Ч. 234.

Бейолиб, А. Визвольні змагання Закарпатських Українців в 1918—1919 роках. „Український Прапор", Берлін, 1928, Ч. 17/19.

Безкоровайний, М.: Раницьке село 1. падолиста 1918 р. „Свобода", Ню. Джерзі. (З. 2. II. Ам.), 1928, Ч. 255.

Вер-а, І. сот.: Під Царгородом. (22— 23 червня 1920 р.) Календар „Черв. Калини" на 1929 р., Львів, 1928, стор. 149—150.

Бірчак, Володимир, д-р: Дрогобицький бунт. „Діло", Львів, 1929, Ч 187—191.

Бобрів, Василь: До зустрічів та портретів. „Свобода". Джерзи Ситі (З. Д. Америки), 1927, Ч. 229.

Відноситься до повстання от. Зеленого проти Директорії і походу С.С. на Трипілля в січні 1919 р.

Бобрів, Василь: Зустрічі та портрети. — Отаман Зелений. „Свобода" Джерзи Ситі (З. Д. Америки), 1927, Ч. 172.

Богун, М.: Фраґменти зі споминів про „Народню Оборону херсонської ґубернії". На передодні кінця Денікінщини на Херсонщині. „Український Скиталець". Відень, 1923, Ч. 24, стор. 32—37.

Будак: Боротьба з Німцями та гетьманцями. Істимівський район на Зиновївщині (Спогади командіра першого херсонського червоноґвардійського, партизанського, армії Муравйова, загону — т. Цимбалюка), „Вісти", Харків, 1927, Ч. 256. (Далі буде).

Будз, Петро: Гуцули в боях під Городком у марті 1919 р. (З дневника участника) „Український Скиталець" Відень, 1923, Ч. 24, стор. 32—37.

В.: Падолистовий переворот в Золочеві. „Український Скиталець". Ліберець, 1920, Ч. 1, стор. 24—28.

В. Дмитро: Осінь 1918 року на Україні (Вирваний листок із воєнних споминів). Календар „Червоної Калини" на 1926 р. Львів, 1925, стор. 62—82.

(Далі буде).

ТІ ЩО ВІДІЙШЛИ

Дня 15/III 1925 помер в Дрогобичі У.С.С. інвалід **ОСИП КІЗЛО** в 25. весні життя. Враз з покійним відійшов в могилу один з кращих стрільців. Син середно заможних передміщан покинув в слушний час дім родинний і школу вступаючи в ряди Усусусів, з котрими ділив щиро вояцьку долю і недолю. По коротких днях слави опинився в незабутнім чотирокутнику смерти, де перебував тиф серед лютої зими, в діравій стодолі, обдертий через ворога з послідного пліття, котрим прикривався. Видужавши з втратою пальців у ніг, перебирається з частинами ґен. Кравса на Чехословаччину. Відси повертає вкінці під рідню стріху — зломаний на душі і тілі. Тут мимо старань неньки вянув на очах — аж вкінці замкнув стомлені повіки. Людина з чистим як сльоза характером, добрий товариш, ідейний У.С.С.

Осип Кізло † 15.III. 1925.

Припадаюче на Нього майно розділив покійний на Рідну Школу, на Просвіту, на Українських Інвалідів, на будову української ґімназії в Дрогобичі і на Товариство У.П.Т. в Дрогобичі.

Мимо непривітної погоди проводила домовину юнака численна громада при участи трьох священників і ґімназіяльного хору. Не бракло і вінців, з поміж котрих терневий нагадував, яким тернистим шляхом промайнули молоді літа Покійника.

Дня 28. липня 1925 помер у чсл. військовому лічничому заведенню для грудних недуг у Штернберґу на Мораві поручник У. Г. А. **ПАВЛО БАРАНЕЦЬКИЙ.**

Покійиий був родом з Дзвиняча заліщицького повіту. Уродився 1894 р. В австрійському війську був старшиною на італійському і французькому фронтах.

Після розпаду Австрії вернув Покійник у Рідний Край та негайно вступив у ряди Народньої Армії. Короткий час був командантом залізничого двірця у Заліщиках, а опісля командантом скорострільної сотні при Окружній Військовій Команді в Чорткові. Однак Він, що протягом 20 місяців наставляв груди за чужу державу, не міг удержатися у запіллі в хвилі, коли на боєвищі лилася кров за самостійність Його воскресшої Батьківщини. Вже 1. січня 1919 бачимо поручника Баранецького в бою під Козельниками командантом скорострільної сотні при Х. янівській бриґаді. В рядах цеї бриґади брав Він участь у всіх боях коло Львова. — Янів, Лозина, Камінобрід, Біла Гора, Добростани, Куликів, Дорогошів, отсе свідки Його подвигів у визвольній боротьбі. — В бою під Тернополем попав Покійник у полон і пережив усі переходи Бриґідок, Пикуличів, Перемишля, Берестя Литовського і Стшалкова. Перенесений до Ланцута, вспів утечи до Чехословацької Республики, де Його приділено до Української Бриґади в Німецькім Ябліннім.

Та не довго судилось Йому побувати поміж своїми улюбленими товаришами зброї. Важкі невзгодини з часів української визвольної війни, а передусім жахливі злидні 7-місячного полону підкопали до основ Його молодече здоровля. Небавом після утечі з полону появилася у Нього чахотка легенів. Три роки боровся кріпкий орґанізм із злющою недугою, аж вкінці уляг їй.

Павло Баранецький † 28.VII.1925.

Похорон Покійника відбувся дня 30/7. 1925 на кладовищі у Штернберґу при участи всіх товаришів недолі, приміщених у тій-же лічниці та чсл. військової орхестри з Оломунця.

Про хрустально - чистий характер цього тихого героя, про Його піднеслого духа, горячу любов до Батьківщини та непохитну віру в Її кращу будучність свідчить усе Його життя, як не менше Його пращальне письмо до товаришів зброї, писане коротко перед смертю. Воно звучить ось так:

„Братам-Товаришам Української Галицької Армії, деб вони не були.

Товариші! Незадовго мене межи Вами вже не буде. Я знемігся в боротьбі за ті самі ідеї, кличі, що й Ви боролися і тепер я змушений розлучитися, попращатися з Вами. Жаль мені покидати Вас, бо з Вами ділив я довго долю і недолю, бо Ви для мене стали дорогі, а ще більше жаль мені, що не можу дальше разом з Вами боротися за волю. Що-ж, мені так судилося і не мені на прю з Тобою стати. Але вірте мені, що я чуюся щасливим, бо умираю в боротьбі за річ Святу. Так, я щасливий, бо девіза мойого життя: праця, праця над удосконаленням самого себе, щоб стати добрим членом суспільности, своєї нації а потому цілого людства, — бодай в маленькій части сповнилася. І так покидаючи Вас, бажаю Вам ліпшої долі в будучности, бажаю, щоби Ваші і мої мрії скоро сповнилися, а вкінці кличу до Вас:

Борітеся, поборете!
Вам Бог помагає. —

Павло Баранецький, в. р. поручник УГА".

З діяльности УКТОНІ.

(Українське Товариство Опіки над Інвалідами).

Українське громадянство вповні відчуває потребу забезпечення наших інвалідів, знаючи, що лепта вдячности для жертв визвольної війни являється святим обовязком кожного свідомого громадянина. Та всеж таки жертвенність на інвалідів, яка, що правда, в порівнанню з датками на інші цілі помітно зростає, далеко не вирівнує запотребування товариства що опікується долею інвалідів і цей зріст датків не стоїть у рівному відношенню до зросту тих всіх видатків, що їх має в свойому буджеті УКТОНІ.

Вимоги зростають, зростають і ренти, хоча богато є ще таких інвалідів, яким требаби дати хоч мінімальну піддержку та годі це зробити, бо товариство не має на стільки гроша. Постійну допомогу рентами дістають тільки найбільш нездатні до праці, на решту не вистарчає. І дійсно оправдані нарікання українських інвалідів, що вони не мають належного забезпечення, а навіть оправдані і нарікання тих інвалідів, що побирають які такі ренти, бо ренти ці далеко не дорівнюють рентам, що їх виплачує держава. Для приміру: т. зв. 50 процентовий інвалід (значить на половину нездатний до праці побирає ледви 15 зол. ренти, коли така державна рента виносить 75 зол. Наш інвалід бере цілих пять разів менше. А що має робити цей, що нічого не дістає. По переведенню останньої ревстрації українських інвалідів виявилося що треба ще богато коштів, щоби бодай вчасти заспокоїти потреби інвалідів. УКТОНІ веде свою працю солідно і докладає чимало зусиль, а його заклики до громадянства та інтензивна рекляма можуть бути дійсно приміром для інших. Але це замало. Грошей треба богато.

Товариство, що опікується інвалідами не може обділити всіх датками. Постійні ренти вимагають постійного напливу гроша, а його немає. Річ ясна, що при малих фондах та ще при рівночасній забороні адміністраційною владою переведення бодай одної більшої збірки в краю Українське Товариство Опіки над Інвалідами змушене числитись з кожним сотиком, а були вже навіть такі скрутні часи, що треба було нарушити призбираний американський капітал.

З днем 1 червня 1929 р. Головна Рада Товариства підвищила місячну пенсію 80—100%-овим інвалідам.

На 866 зареєстрованих інвалідів одержують від 1. червня ц. р.

8	інв.	100%-их	по 60	зол.	або	дол. 6·95—	480·00 зол.
23	„	90% их	„ 50	„	„	„ 5.62—	1150·00 „
25	„	80%-их	„ 40	„	„	„ 4·44—	1000·00 „
32	„	70%-их	„ 25	„	„	„ 2·80—	800 00 „
90	„	60%-их	„ 20	„	„	„ 2·24—	1800·00 „
99	„	50%-их	„ 15	„	„	„ 1·68—	1485·00 „
120	„	35-40%	„ 10	„	„	„ 1·12—	1200·00 „

397 інв. одержують місячно сталої пенсії 7.915·00 зол. або дол. 890·00.

Крім цього має Товариство й інші конечні видатки як:

прелімінар підмог інвалідам 15—35%-им	дол.	100 00
удержання Дому Українських Інвалідів	„	200·00
удержання Захисту інвал.-сухітників . .	„	65·00
на протези (нові й репарації	„	88·00
ліки, операції і кошти переїзду інвалідів	„	28·00
чинші за Дім Інвалідів та канцелярію .	„	37·00
адміністрацію	„	38·00
ріжні видатки	„	34·00
Сума місячна видатків Товариства виносить	дол.	1480·00

Це велика квота, велике запотребування і наше громадянство повинно не забувати все і всюди прикожній нагоді про збірки і датки для тих що принесли велику жертву для Батьківщини.

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ілюстрований журнал історії та побуту

1. річник / Число 1. / Жовтень 1929.

*

ЗМІСТ

Редагують: *Лев Лепкий* і *В. Софронів-Левицький* Відповідальний редактор: *Теодор Мартинець*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві